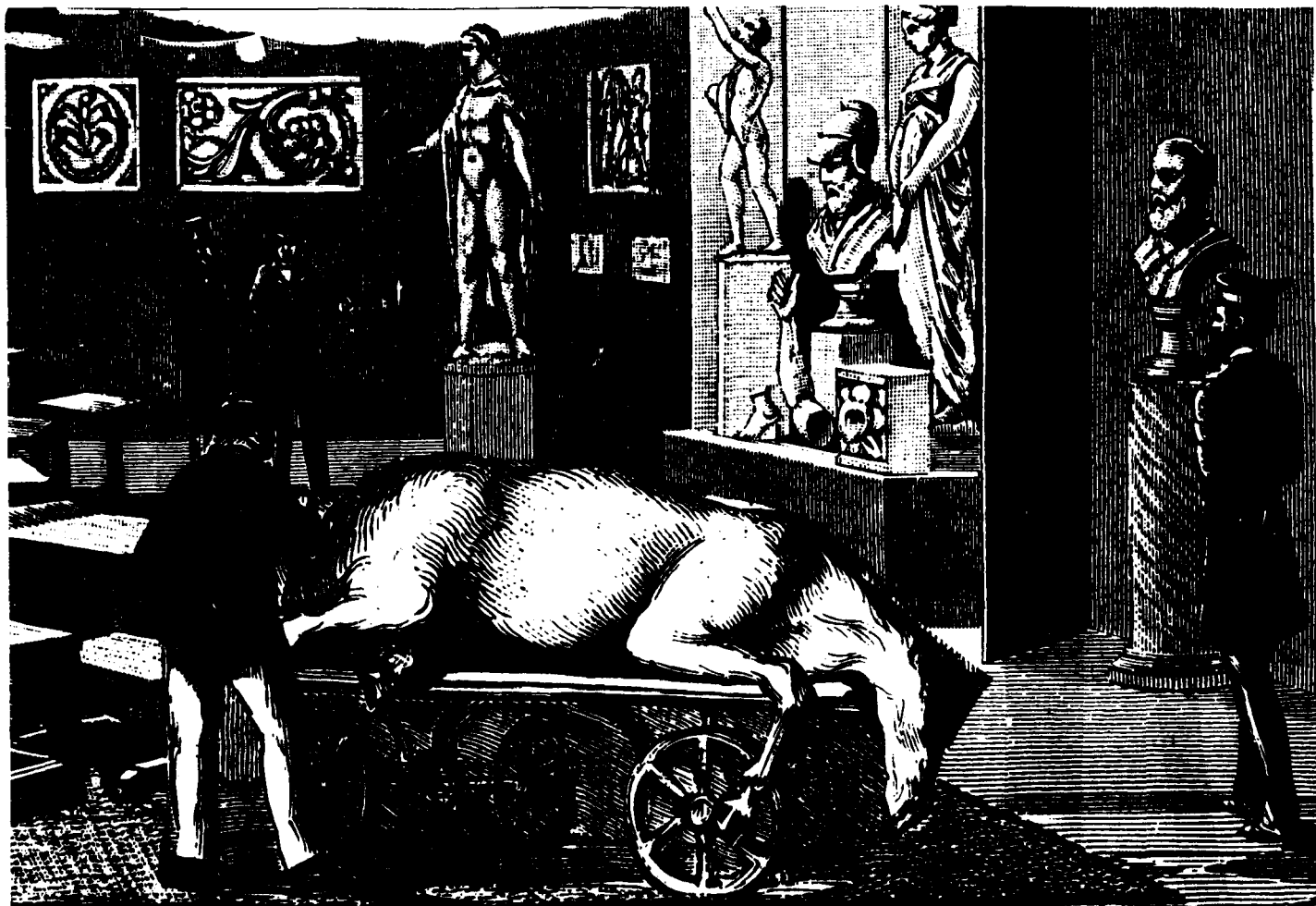

Ἑλληνική βιομηχανία καί ΕΟΚ

Μιά προσπάθεια ἀπομυθοποίησης

Ἀχιλλέας Μητσός

Περίληψη

Ἡ ἐργασία αὐτή ἀποβλέποντας πρώτιστα στήν ἀπομυθοποίηση καί στό ξεκαθάρισμα τοῦ προβλήματος χωρίζεται σέ τρία μέρη. Στό πρώτο μέρος ἐπιχειρεῖται μιά ὁσο γίνεται βαθύτερη ἀνάλυση τῶν σχέσεων μεταξύ Ἑλλάδας καί ΕΟΚ ὅπως ἐξελίχθηκαν ἀπό τό 1961 μέχρι σήμερα μέ ἔμφαση στό διαχωρισμό ἀνάμεσα στίς ἐπιπτώσεις τῆς Συμφωνίας τοῦ 1961 καί

ἐκείνες πού φυσιολογικά ἀκολούθησαν τήν ἀναπτυξιακή πορεία καί τά «ἐφηδικά» προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας. Στό δεύτερο μέρος ἐξετάζονται συστηματικά οἱ ἀναμενόμενες μεταβολές στό προστατευτικό, τό φορολογικό, τό χρηματοδοτικό, τό ἀνταγωνιστικό καί τό κοινωνικό «περιβάλλον» τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, γιά νά ξεχωρίσουν μερικά συμπεράσματα—προτάσεις, γιά ἀναπροσανατολισμό τῆς προβληματικῆς γνώρῃ ἀπό τό θέμα, πού συγκεντρώνονται στό τελευταῖο μέρος.

Ὁ ἀριθμός τῶν ἐργασιῶν πού ἀφιερώθηκαν στούς διάφορους τρόπους πού ἡ προσχώρηση τῆς Ἑλλάδας στίς Ε.Κ. ἀναμένεται νά ἐπηρεάσει τό μέλλον τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ἐντυπωσιακά μικρός καί —ἀκόμα πιό σημαντικό— μι τουλάχιστον ἀμφισβητούμενο βάθος¹. Ἡ δυσκολία καί ἡ πολυ-

1. Πάντως, ἀπό τήν πληθώρα τῶν ἐργασιῶν πού «δηλώνουν» ὅτι ἀσχολοῦνται μέ τό μέλλον τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας μετά τήν ἐνταξη, σίγουρα ξεχωρίζουν ἡ ἐργασία τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνάπτυξης (Hummen W, Greek Industry in the European Community - Prospects and Problems, Berlin, 1977) καί ἡ συνθετική δουλειά τοῦ I.O.B.R.: Χασσιδ, Ι. Ἑλληνική Βιομηχανία καί ΕΟΚ, IOBE. Εἰδικές Μελέτες 6, 1980. Αὐτό δέ ἀνεξάρτητα ἀπό τίς ἀντιρροήσεις μεθοδολογικοῦ ἢ καί «οὐσιαστικοῦ» χαρακτήρα πού μπορεῖ νά ἔχει κανένας. Πρβλ. Μητσός, Α. «Ἑλλάδα—ΕΟΚ. Ἐνας ὁδηγός σέ μάν ἀτέλειωτη ἄλλα καί ἐλλειπέστατη φυλόλογια», Σύγχρονα Θέματα, τεῦχος 5, Μάιος 1979.

πολοκότητα του θέματος μπορεί να εξηγούν την «ατέλεια» αυτή αλλά σέ καμιά περίπτωση δεν άρκουν γιά νά δικαιολογήσουν τούς δύο μύθους πού καλύπτουν τό πρόβλημα· τό μύθο τής «τεράστιας άγοράς τών 250 έκ. κατοίκων πού θά άνοίξει γιά τά έλληνικά βιομηχανικά προϊόντα» καί τό μύθο τών «πολυεθνικών μονοπωλίων πού θά καταδροχθίσουν τή βρεφιακή έλληνική βιομηχανία».

Στήν πραγματικότητα, όπως θά προσπαθήσω νά δείξω στην έργασία αυτή², ή «τεράστια άγορά...» είναι ήδη σέ μεγάλο βαθμό άνοικτή γιά τά έλληνικά προϊόντα, καί οί πολυεθνικές δεν είχαν κανένα λόγο νά περιμένουν τήν ένταξη στην ΕΟΚ γιά νά «καταδροχθίσουν» όποιο κομμάτι τής ελληνικής βιομηχανίας θέλουν πού, έν πάση περιπτώσει, από καιρό έχει πάψει νά είναι καί τόσο βρεφιακή.

Είναι γεγονός ότι ή προσχώρηση στίς Ε.Κ. θά επηρεάσει τήν ελληνική βιομηχανία καί άμεσα καί έμμεσα. Άμεσα, λόγω τής άπελευθέρωσης στή διακίνηση αγαθών, προσώπων καί κεφαλαίων, αλλά καί λόγω τής ύποχρέωσης τής Έλλάδας νά άποδεχτεί τήν κοινοτική νομοθεσία όσον άφορά στίς κρατικές ένισχύσεις, τήν έμμεση φορολογία κλπ. καθώς επίσης καί μέσω τών νέων χρηματοδοτικών πηγών πού θά άνοίξουν καί γιά τήν ελληνική βιομηχανία μετά τήν ένταξη. Από τήν άλλη πλευρά πού έμμεσες, καί έπομένως πού δύσκολο νά «ποσοτικοποιηθούν», θά είναι οί επιπτώσεις από τούς «στενότερους δεσμούς» μεταξύ Έλλάδας καί τών άλλων κρατών—μελών τής Κοινότητας πάνω στή διάθροση τής βιομηχανικής παραγωγής, τή θέση τών εργαζομένων, τήν άπασχόληση κλπ.

Μερικές από τίς μεταβολές αυτές θά είναι ριζικές, ένώ άλλες θά άποδειχθούν όριακού μάλλον χαρακτήρα κυρίως λόγω του ότι ή Συμφωνία Σύνδεσης του 1961 θά έχει «άνοίξει τό δρόμο». Άκόμα, μερικές από τίς μεταβολές θά έρθουν άμέσως μέ τήν ένταξη έφαρμογής τής συμφωνίας γιά τήν ελληνική προσχώρηση, ένώ άλλου προβλέπεται μεταβατική περίοδος μέχρι πέντε ετών³.

Η έργασία αυτή άποδίδοντας πρώτιστα, όπως γράφτηκε ήδη, στο ξεκαθάρισμα του προβλήματος, χωρίζεται σέ τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρείται μιά όσο γίνεται βαθύτερη καί «έπιστημονικότερη» άνάλυση τών σχέσεων μεταξύ Έλλάδος καί ΕΟΚ όπως εξέλιχτηκαν από τό 1961 μέχρι σήμερα, ένώ στο δεύτερο μέρος εξετάζονται συστηματικά οί άναμενόμενες μεταβολές στο προστατευτικό, τό φορολογικό, τό χρηματοδοτικό, τό ανταγωνιστικό καί τό κοινωνικό πλαίσιο τής ελληνικής βιομηχανίας γιά νά ξεχωρίσουν μερικά συμπεράσματα—πρωτάσεις γιά άναπροσανατολισμό τής προβληματικής γύρω από τήν ελληνική βιομηχανία, πού συγκεντρώνονται στο τελευταίο μέρος.

1. Τό μάθημα του παρελθόντος

Θά ήταν πολύ καλύτερα άν τό κομμάτι αυτό δεν χρειαζόταν. Άν δηλαδή μπορούσαμε μέ έτοιμη κάπου τή μελέτη τών πιπτώσεων πάνω στην ελληνική βιομηχανία τής Συμφωνίας τής Σύνδεσης μέ τήν ΕΟΚ του 1961 νά προχωρήσουμε στην συγκριτική θεώρηση τών τριών—θεωρητικών έστω— λύσεων—πυλίσχιο του καθεστώσεως τής σύνδεσης, προσχώρηση στην ΕΟΚ, άποσύνδεση από τήν ΕΟΚ. Φοβάμαι όμως ότι χρειάζεται—γιά δύο λόγους. Πρώτο, γιατί δεν ξέρω καμιά μέχρι

στιγμής δουλειά πού νά προχωράει άρκετά βαθιά στή μελέτη τών στοιχείων ώστε νά επιτυγχάνεται ό διαχωρισμός άνάμεσα στίς επιπτώσεις τής σύνδεσης καί εκείνες πού φυσιολογικά άκολούθησαν τήν άναπτυξιακή πορεία καί τά «έφηβικά» προβλήματα τής ελληνικής βιομηχανίας. Δεύτερο, γιατί ό μόνος τρόπος πού μπορεί κανείς νά άποφύγει αυτό πού πολύ σωστά ό Σπ. Παπασπηλιόπουλος όνομάζει «ψευτοεπιστημονικό»⁴ τό νά προεκτείνουμε δηλαδή αυτόματα τά άποτελέσματα τής σύνδεσης στην ένταξη, χωρίς όμως καί νά χάνονται τά όποια μαθήματα μπορεί κανείς νά άποκομίσει από τό παρελθόν, είναι ή πολύ συγκεκριμένη καί πολύ προσεκτική άπόδοση «τά του Καίσαρος τώ Καίσαρι».

Κεντρικός προσανατολισμός τής άνάλυσης πού άκολουθεί είναι ή εξέλιξη τών έμπορικών σχέσεων μέ τήν ΕΟΚ, κι αυτό γιατί τό έξωτερικό έμπόριο ήταν καί τό κεντρικό σημείο τής συμφωνίας του 1961 (άντίθετα μέ τήν ένταξη).

1.1. Έλληνικές εξαγωγές.

α) Στην περίοδο 1961—1978 οί συνολικές ελληνικές εξαγωγές (σέ τρέχουσες τιμές) αύξήθηκαν από 223 έκ. δολ. σέ 3335 έκ.δολ., πού άντιστοιχεί σέ μέση έτήσια αύξηση 17% (ή περίπου 10% σέ σταθερές τιμές).

β) Στην ίδια περίοδο ή μέση έτήσια αύξηση τών εξαγωγών προς τίς χώρες τής ΕΟΚ ήταν άκόμα μεγαλύτερη (σέ τρέχουσες τιμές 20,1% προς τά 6 άρχικά μέλη τής ΕΟΚ, καί 19,1% προς τό σύνολο τής σημερινής ΕΟΚ), μέ άποτέλεσμα νά αύξηθεί άρχικά σημαντικά ή μερίδα συμμετοχής τής ΕΟΚ στο σύνολο τών ελληνικών εξαγωγών καί νά σταθεροποιηθεί τά τελευταία χρόνια στο 50% περίπου.

γ) Αυτό καθεαυτό τό γεγονός τής μεγάλης αύξησης τών εξαγωγών προς τίς χώρες τής ΕΟΚ δεν άρκει γιά νά χαρακτηριστεί σάν ευνόικη ή επίδραση τής Συμφωνίας Σύνδεσης. Η χρονική σύμπτωση τής σύνδεσης μέ τήν άνοδο τών εξαγωγών προς τίς χώρες τής ΕΟΚ δεν κρύβει άναγκαστικά σχέση αίτίας καί άποτέλεματος⁵. Άναμφίβολα όμως ή σημασία τής κοινο-

2. Πολλές από τίς σκέψεις καί τά στοιχεία πού έκτίθενται έδώ, περιέχονταν καί στην εισήγηση του γράφοντος στο συνέδριο πού οργανώθηκε στή Μαδρίτη τόν 'Οκτ. 1979 από τή Banco Exterior de Espana καί τό Univ. Of Sussex μέ θέμα τή «ντία διεύρυνση» τής ΕΟΚ.

3. Λεπτομερές περιγραφή καί άνάλυση τόσο τής συμφωνίας γιά τήν ελληνική προσχώρηση όσο καί τών επιπτώσεων από τήν προσχώρηση κατά τομέα ύπάρχει στο Μήτος Α., (συμμετοχή: Α. Κόρακας, Γ. Μπουρνούς, Α. Μπρεδήμα, Ι. Σαμπεθόι, Π. Σκανδάλης), Η προσχώρηση στίς Ενωπαικές Κοινότητες: Τά κείμενα τής συμφωνίας, άνάλυση, σχολιασμός, επιπτώσεις κατά τομέα, επιλογή βιβλιογραφίας, Έκδόσεις Σύγχρονα Θέματα, 1980.

4. Συγκεκριμένα ό Σπ. Παπασπηλιόπουλος στην κριτική πού κάνει σέ άρθρο του Γ. Καραμυτοσάκη ύποστηρίζει ότι «είναι τελείως άσθηκτικό έπιστημονικά (είναι θά λέγαμε ψευτοεπιστημονικό) τό νά θέλουμε νά δείξουμε, μέ βάση τή (θεωρία τών τελωνειακών ένώσεων) ότι ή ένταξη τής Έλλάδας στην ΕΟΚ θά είναι αυτόματα εύεργετική, γιατί ήταν εύεργετική ή σύνδεσή της». «Υπέρ ή κατά. Έργασίες γιά τήν ένταξη μας στην ΕΟΚ». Διαδάξω, τεύχος 13, σελ. 27.

5. Τό κλασικό όμως αυτό μεθοδολογικό λάθος έχει χρησιμοποιηθεί από τό σύνολο σχεδόν τών μέχρι σήμερα σχετικών εργασιών είτε γιά νά «άποδειχθεί» ή ευνόικη επίδραση τής σύνδεσης είτε γιά νά ύποστηριχθεί ότι ή όποια ευνόικη επίδραση ήταν άποτέλεσμα τής κατάργησης από πλευράς ΕΟΚ τών δασμών γιά τά ελληνικά προϊόντα καί έπομένως έχει πιά εξαντληθεί. Στην τελευταία αυτή περίπτωση έντάσσεται καί ή μελέτη του W. Himmelen, *Greek Industries in the European Community, Prospects and Problems*, German Development Institute, Berlin, 1977, σελ. 34 όπου τελείως άβασάνιστα ή συγκέντρωση τών ελληνικών εξαγωγών στίς κοινοτικές άγορές χαρακτηρίζεται σάν άποτέλεσμα τής κατάργησης τών δασμών (Tariff Induced).

τικής αγοράς για το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών δεν είναι δυνατόν να άγνοηθεί προκειμένου να εκτιμηθεί το κόστος για την ελληνική οικονομία που θα είχε μία μεταβολή προς το χειρότερο των σχέσεων με την ΕΟΚ.

δ) Στην προσπάθεια να εκτιμηθεί σωστά η επίδραση της σύνδεσης πάνω στις ελληνικές εξαγωγές, το πρώτο στοιχείο που πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι ο ρυθμός αύξησης των εισαγωγών της ΕΟΚ από την Ελλάδα ήταν σημαντικά μεγαλύτερος του αντίστοιχου ρυθμού για όλες τις ανταγωνίστριες με την Ελλάδα μη κοινοτικές χώρες. (Στην περίοδο 1961-1978 οι εισαγωγές της ΕΟΚ από την Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 2119% ενώ οι αντίστοιχοι ρυθμοί για τις ανταγωνίστριες χώρες ήταν από 300 έως 1340%). Αλλά και το κριτήριο αυτό όσο και να είναι εντυπωσιακό δεν είναι απόλυτο γιατί η μεταβολή αυτή στο βαθμό διείσδυσης μπορεί να οφείλεται στη βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης της ελληνικής οικονομίας και όχι στη σύνδεση αυτή καθαυτή.

ε) Ο θεωρητικά άμεστος τρόπος εκτίμησης της επίδρασης της σύνδεσης θα ήταν η άμεση σύγκριση της πραγματικής εξέλιξης και εκείνης που θα υπήρχε αν δεν είχε υπάρξει η Συμφωνία σύνδεσης. Επειδή όμως κάτι τέτοιο είναι προφανώς αδύνατο και για να μπορέσω να ξεχωρίσω την επίδραση της σύνδεσης από τη γενικότερη «βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικής θέσης» χρησιμοποιήσα μιά μέθοδο, όπου η σχετική μεταβολή στο βαθμό διείσδυσης στην ΕΟΚ συγκρίνεται με την αντίστοιχη μεταβολή στο βαθμό διείσδυσης στον υπόλοιπο κόσμο. Τα αποτελέσματα της άσκησης αυτής δείχνουν ότι η μεγάλη αύξηση των ελληνικών εξαγωγών προς την ΕΟΚ (σέ σύγκριση με τις τρεις ανταγωνίστριες χώρες - Ισπανία, Πορτογαλία, Τουρκία) δεν εξηγείται μόνο από τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικής θέσης της χώρας αλλά υπάρχει ένα στοιχείο που διαφοροποιεί σημαντικά την περίπτωση της Ελλάδας.

στ) Οι πιο σημαντικές μεταβολές στην περίοδο από το 1961 δεν παρατηρούνται τόσο στα συνολικά μεγέθη όσο στη διάρθρωση των εξαγωγών κατά προϊόν. Αυτό δέβαια είναι φυσικό δεδομένου ότι το 1961 η συμμετοχή των βιομηχανικών εξαγωγών στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών ήταν μόλις 16%. Χαρακτηριστικά οι εξαγωγές των «κατεχόμενη βιομηχανικών προϊόντων» (SITC 5-8) αυξήθηκαν από 24 εκ. δολ. το 1978 (ή αντίστοιχη μέση ετήσια αύξηση σέ τρέχουσες τιμές είναι 28,3%).

ζ) Είναι γεγονός ότι δυσανάλογα μεγάλο μέρος των βιομηχανικών εξαγωγών βρίσκεται στα χέρια των μεγαλύτερων μονάδων. Το 1976, οι εξαγωγές των τεσσάρων πρώτων βιομηχανικών καλύπτουν το 10% των συνολικών βιομηχανικών εξαγωγών, οι εξαγωγές των δέκα πρώτων το 27% και οι εξαγωγές των πενήντα πρώτων σχεδόν το 50%.

η) Χαρακτηριστικό της αυξανόμενης σημασίας της κοινοτικής αγοράς για τα ελληνικά βιομηχανικά προϊόντα είναι το σύνολο των βιομηχανικών προϊόντων (εκτός τροφίμων SITC 5-8) ή απορροφητικότητα της ΕΟΚ των ξέι αυξήθηκε από 16,4% το 1961 σέ 50,3% το 1976 (53,7% για την ΕΟΚ των έννέα), σ' ορισμένα δέ προϊόντα απορροφά σήμερα πάνω από 60% των ελληνικών εξαγωγών (μεταποιημένα φρούτα και λαχανικά, ορισμένες κατεργασμένες πρώτες ύλες, ύφαντουργικά κλπ.)¹⁰.

θ) Βέβαια, παρά την τόσο σημαντική τους άνοδο οι ελληνικές βιομηχανικές εξαγωγές στο σύνολό τους δεν καλύπτουν παρά ελάχιστο ποσοστό της κοινοτικής αγοράς (λιγότερο από 0,5%). Αυτή όμως η διαπίστωση ανατρέπει αν κοιτάξουμε όχι το σύνολο των εξαγωγών, αλλά τα συγκεκριμένα προϊόντα όπου έχουν συγκεντρωθεί οι ελληνικές εξαγωγές. Πράγματι, μέ βάση τα στοιχεία για 24 προϊόντα, που μόνα τους αντιπροσωπεύουν πάνω από 50% των συνολικών εισαγωγών της ΕΟΚ από την Ελλάδα, στο 1/3 από τα προϊόντα αυτά πάνω από 30% των κοινοτικών εισαγωγών από τρίτες χώρες προέρχονται από την Ελλάδα. Είναι δέ ακόμα πιο χαρακτηριστικό ότι σέ 9 από τα προϊόντα αυτά η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση στίς εισαγωγές των χωρών της ΕΟΚ από μη κοινοτικές χώρες¹¹.

ι) Έχει επανειλημμένα λεχθεί ότι ενώ η αύξηση των συνολικών βιομηχανικών εξαγωγών στα χρόνια της σύνδεσης είναι αναμφισβήτητη ραγδαία, η αύξηση των εξαγωγών των βιομηχανικών προϊόντων ύψηλης τεχνολογίας ήταν αντίθετα άσήμαντη¹². Για να απαντηθεί το σημαντικό αυτό ερώτημα έπιχειρήσαμε μιά συσχέτιση μεταξύ έντεκα συνολικά δεικτών εξαγωγικής επίδοσης κατά κλάδο βιομηχανίας και των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών των κλάδων αυτών (συντελεστές παραγωγής, τεχνολογία, παραγωγικότητα, οικονομίες κλίμακας, διασυνδέσεις, προστασία κλπ.)¹³.

Από τους έντεκα δεικτές εξαγωγικής επίδοσης άλλοι μέν είναι στατικοί, εξέτάζουν δηλαδή τη μεταβολή που επήλθε στίς σχέσεις αυτές τά τελευταία χρόνια.

Τά κυριότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από την άσκηση αυτή είναι τά εξής:

— Η συσχέτιση μεταξύ των διαχρονικών δεικτών και των στατικών είναι ή άσήμαντη ή, συχνά, σημαντικά άρνητική. Αυτό δείχνει ότι οι κλάδοι που αύξησαν ιδιαίτερα πολύ την

6. Οι εισαγωγές της ΕΟΚ των ξέι από την Ελλάδα στην περίοδο 1961-1978 αυξήθηκαν από 93,4 σέ 1979, 3 εκατ. δολ. ενώ τά αντίστοιχα στοιχεία για τίς εισαγωγές από τίς «άνταγωνίστριες χώρες» ήταν Πορτογαλία 79, 9-922, 6, Ισπανία 374,6-5694,5, Γιουγκοσλαβία 159,6-1984,2 Τουρκία 152,9-917,0, Μαρόκο 270,7-981,3, Άλγερία 663,3-2793,3, Τυνησία 120,6-709,0, Αίγυπτος 83,3-1061,5 και Ισραήλ 65,5-1139,8. Πηγή στοιχείων: Eurostat, Monthly External Trade Bulletin.

7. Βλ. Mitsos Α., *Relative Export Performance of Greek Industries and the Agreement of Association to the EEC*, προς δημοσίευση.

8. Αντίθετα μέ ότι υποστηρίζει ο Γιαννίτσος στην κατά τά άλλα ένδιαφέρουσα μελέτη του «Οικονομική Όλοκλήρωση της Ελλάδας στην ΕΟΚ και Ξένες Άμεσες Έπενδύσεις», (στό ΕΟΚ-Ελλάδα-Μεσόγειος, Νέα Σύνορα 1978) ή αύξηση των βιομηχανικών εξαγωγών στη διετία 1974-1976 ήταν σχεδόν τριπλάσια της ύποτίμησης τίς δραχμής στην ίδια περίοδο. (Αύξηση εξαγωγών των SITC 5-8 και 33,8%, ύποτίμηση δραχμής από Δεκ. 74 σέ Δεκ. 76 κατά 11,7% -στοιχεία IMF, Effective RVTE).

9. Δελτίον ΣΕΒ, τεύχος 365 και ΕΣΥΕ, Δελτίον Στατ. Έξωτ. Έμπορίου Ίαν. Δεκ. 1976. Πάντως είναι τουλάχιστον περίεργος ο ισχυρισμός του Hummen ότι μέ βάση στοιχεία του ΣΕΒ (που δέν δημοσιεύει) «σχεδόν τό 50% των εξαγωγών πραγματοποιούνται από 8 έπιχειρήσεις» (Hummén 1977, δ.π., σελ. 25).

10. Βλ. Ρήγας Γ. «Τό έξωτερικό έμπόριο της Ελλάδας μέ την ΕΟΚ τά τελευταία δεκαέντε χρόνια», στό Καρπαθιώτης Σ. κ.ά. *Η Ένταξη στην ΕΟΚ*, θεμέλιο, 1978, Hummen, δ.π. και Δελτίο ΣΕΒ, τεύχος 343.

11. Βλ. Mitsos, Α. C.J., «The Greek Industry in the E.C. : Facing the Reality-εισήγηση στό Second Conference on Integration and Unequal Development: The Implications of the Second Enlargement of the EEC», Banco Exterior de España, University of Sussex, Centro Iberoamericano de Cooperación, Μάδριτ, Οκτ. 79.

12. Βλ. π.χ. ΠΑ.ΣΟ.Κ., *Ελλάδα και Κοινή Άγορά*: Ο άντιλόγος, Β' έκδοση, 1976 σελ. 33, κ.ά.

13. Mitsos, *Relative...* IBID.

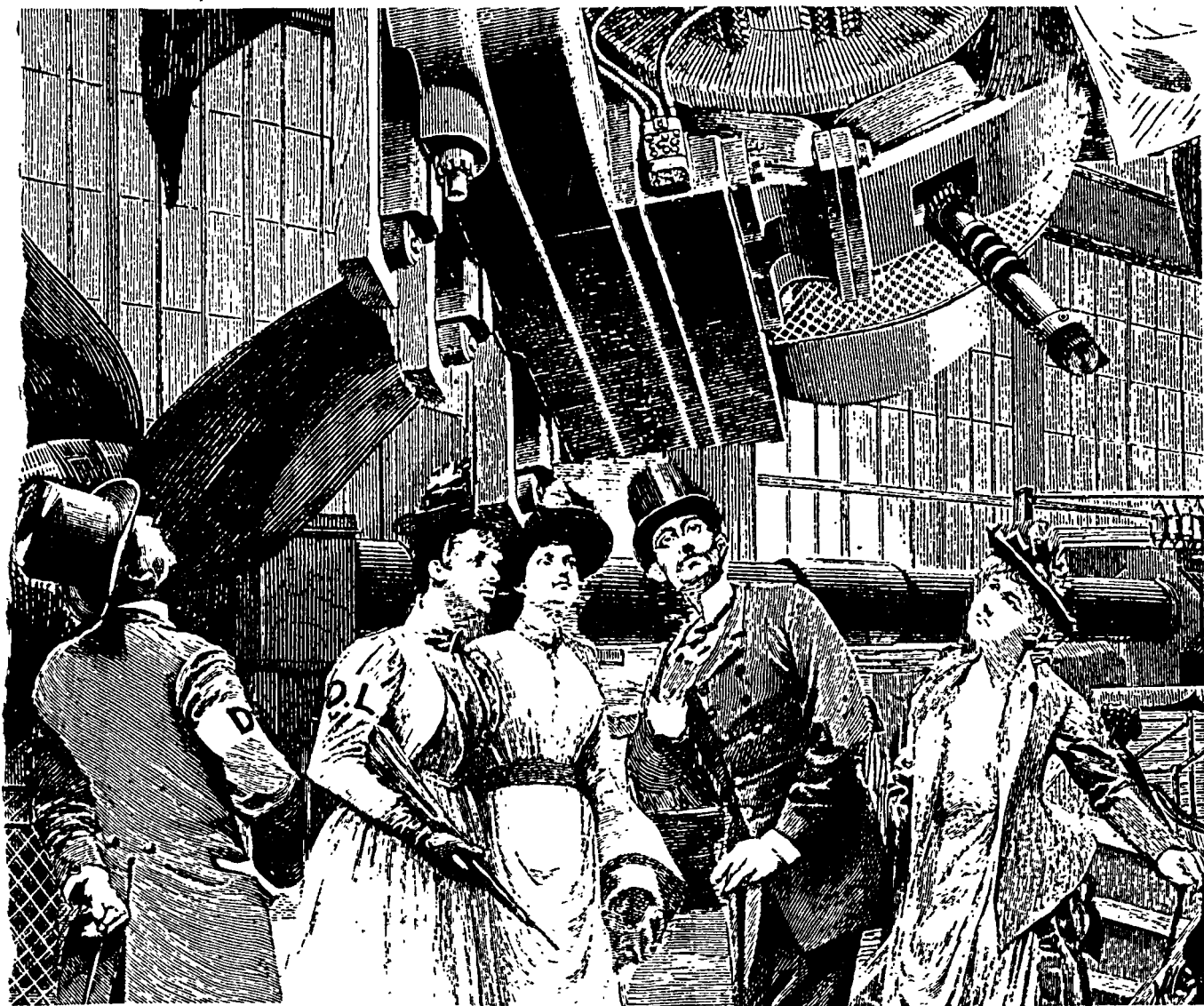
έξαγωγική τους επίδοση τά τελευταία χρόνια δέν είναι οί ίδιοι μέ τούς παραδοσιακούς εκείνους κλάδους όπου ή χώρα είχε (καί έχει ακόμα — άν καί, προφανώς, λιγότερο από ότι άλλοτε) «συγκριτικό πλεονέκτημα».

— Σέ δώδεκα από τούς τριαντατέσσερεις κλάδους ό λόγος έξαγωγών—είσαγωγών είναι μεγαλύτερος από 1 (δηλαδή οί έξαγωγές είναι περισσότερες από τίς εισαγωγές), ενώ σέ 28 από τούς 34 κλάδους παρατηρείται αύξηση τής σχέσης έξαγωγές/είσαγωγές, γεγονός πού καί μόνο του δείχνει σαφώς θετική πορεία.

— «Συγκριτικό πλεονέκτημα» έχει «φανερωθεί» στους κλάδους πού έχουν μεγάλη δασμολογική προστασία, παράγουν παραδοσιακά καί καταναλωτικά αγαθά, καί όπου κυριαρχούν οί μικρές μονάδες. Όπως είναι φυσικό στίς ίδιες αυτές διομηχανίες ή χώρα έχει επιτύχει τή μεγαλύτερη διείσδυση στίς διεθνείς αγορές.

— Αντίθετα, ή συσχέτιση μεταξύ όλων τών διαχρονικών δεικτών έξαγωγικής επίδοσης καί τού δείκτη έντασης ειδικευμένης εργασίας είναι θετική, τό ίδιο δέ προκύπτει καί γιά άλλους δείκτες «βαθμού τεχνολογίας». Μέ άλλα λόγια ή μεγαλύτερη πρόοδος στίς έξαγωγές τά τελευταία χρόνια έγινε στους κλάδους «έντασης τεχνολογίας».

Τά αποτελέσματα αυτά είναι απόλυτα συνεπή μέ τά αποτελέσματα μιάς μελέτης τής ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π. (πού παρουσιάστηκε στό συνέδριο τού ΤΕΕ γιά τήν ένταξη καί αναδημοσιεύτηκε στό πρώτο τεύχος τών *Συγχρόνων Θεμάτων*), όπου μεταξύ τών άλλων αποδεικνύεται ότι αντίθετα άπ' όσα συχνά ύποστηρίζονται, τά τελευταία χρόνια σημειώθηκε μιά στροφή καί αναπτύχθηκαν ταχύτερα κλάδοι πού ένσωματώνουν ψηλή τεχνολογία καί ότι ακόμα δέν διαιωνίζεται μία κατάσταση όπου παράγονται μονάχα έλαφρά καταναλωτικά προϊόντα ή πρώτες ύλες γι έξαγωγή.

1.2. Έλληνικές εισαγωγές

α) Στην ίδια περίοδο που εξετάζεται εδώ, οι συνολικές ελληνικές εισαγωγές αυξήθηκαν από 714.έκατ. δολ. το 1961 σε 7556 έκατ. δολ. το 1978, που αντιστοιχεί σε μέση ετήσια αύξηση 14,9% (7,5% σε σταθερές τιμές). Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ιδιαίτερα σημαντική ήταν η άνοδος των εισαγωγών σε τρέχουσες τιμές μετά το 1973, μετά δηλαδή την εκδήλωση των γνωστών πληθωριστικών πιέσεων. (Η μέση ετήσια αύξηση σε τρέχουσες τιμές ήταν 11,4% την περίοδο 1961-1972 και 23,6% την περίοδο 1973-1977), ενώ αντίθετα την τελευταία πενταετία παρατηρήθηκε κάμψη στον ετήσιο ρυθμό αύξησης των εισαγωγών σε σταθερές τιμές).

β) Εξετάζοντας ξεχωριστά τώρα τις εισαγωγές από τις χώρες της ΕΟΚ παρατηρούμε ότι αντίθετα από τις εξαγωγές και παρά τα όσα συχνά υποστηρίζονται ή συνολική μερίδα που αυτές κατέχουν στις ελληνικές εισαγωγές δεν αυξήθηκε. Η εικόνα φυσικά γίνεται πιο πολύπλοκη αν κοιτάξουμε τη μεταβολή στη μερίδα της ΕΟΚ όχι συνολικά αλλά κατά κλάδο προϊόντων. Στά μόν γεωργικά προϊόντα και μερικές από τις πρώτες ύλες ή μερίδα της ΕΟΚ στην ελληνική αγορά αυξήθηκε ενώ στα βιομηχανικά προϊόντα παρέμεινε βασικά σταθερή ή και μειώθηκε¹⁴.

γ) Πρέπει να τονιστεί και εδώ (όπως τονίστηκε στη διερεύνηση των επιπτώσεων της σύνδεσης πάνω στις εξαγωγές) ότι παραμένει αναπάντητο το ερώτημα πόσο επέδρασε (αν επέδρασε) η μεταβολή στους σχετικούς δασμούς που επιβάλλονται για τα προϊόντα που προέρχονται από τις χώρες της ΕΟΚ και από τις τρίτες χώρες πάνω στη μεταβολή της μερίδας της ΕΟΚ στην ελληνική αγορά. Είναι χαρακτηριστικό ότι με βάση τα στοιχεία που δημοσιεύει ο Hummen¹⁵ (παραδόξως όμως χωρίς σχόλια) ή συσχέτιση μεταξύ της δασμολογικής διαφοράς που απολαμβάνουν στην Ελλάδα τα κοινοτικά προϊόντα και της μεταβολής της μερίδας της ΕΟΚ είναι πολύ μικρή¹⁶, που σημαίνει ότι τουλάχιστον δεν αποδεικνύεται ότι η μείωση του δασμού έφερε βελτίωση της σχετικής θέσης της ΕΟΚ στην ελληνική αγορά.

δ) Αποδίδοντας στην εκτίμηση της επίδρασης της συμφωνίας της σύνδεσης πάνω στην εξέλιξη των ελληνικών εισαγωγών και ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογία που ακολουθήσαμε για τις εξαγωγές παρατηρούμε τα εξής:

— Αντίθετα από τις εξαγωγές, οι ελληνικές εισαγωγές από ΕΟΚ δεν αυξήθηκαν όσο οι εισαγωγές άλλων ανταγωνιστριών χωρών από ΕΟΚ¹⁷. Με άλλα λόγια η ΕΟΚ στήριξε τη διεύθυνση της περισσότερο σε άλλες χώρες παρά στην Ελλάδα που υπήρχε η Συμφωνία της σύνδεσης.

— Αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι ο αυξητικός ρυθμός των ελληνικών εισαγωγών από ΕΟΚ ήταν μικρότερος του αντίστοιχου για τον υπόλοιπο κόσμο, όχι μόνο στις περιπτώσεις των «καυσίμων» αλλά και στα «ποτά-καπνός», «βιομηχανικά αγαθά» και «μηχανήματα».

Παρά τον προφανή κίνδυνο της υπεραπλούστευσης και της άδασάνισης αποδοχής από τον αναγνώστη των γραμμών που ακολουθούν σαν υποκατάστατο της ανάλυσης που προηγήθηκε αν θελήσει κανείς να συνοψίσει τα δύο κεντρικά σημεία της εξέλιξης της ελληνικής οικονομίας στην περίοδο που εξετάστηκε εδώ θα πρέπει να σημειωθεί πρώτο ή εντυπωσιακή αύξηση

των μεγεθών, ιδιαίτερα των μεγεθών που σχετίζονται με το εξωτερικό εμπόριο και δεύτερο ότι η επίδραση της Συμφωνίας της σύνδεσης του 1961 ήταν σημαντική όχι γιατί αυτή καθεαυτή ή Συμφωνία άλλαξε ποιοτικά την πορεία της ελληνικής οικονομίας, αλλά γιατί άνοιξε νέους ορίζοντες στους υπάρχοντες ήδη προσαρμοσμένους της χώρας κι έτσι έδωσε μία μεγαλύτερη διάσταση στις ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές που χαρακτηρίσαν τη φάση αυτή της «εκβιομηχάνισης».

Άλλα και αν ακόμα τα παραπάνω δεν γίνονται καθολικά δεκτά, ελπίζω πάντως να γίνεται δεκτό ότι πρέπει κάποτε να σταματήσουμε να μιλάμε σαν να είναι δυνατό όλα να τα κατατάξει κανείς σε άσπρα ή μαύρα. Μακάρι η εργασία αυτή να συνετέλεσε στο να γίνουν πιο αποκρουστικές ή υπεραπλούστευση και η εύκολη απάντηση.

2. Το νέο «περιβάλλον» της ελληνικής βιομηχανίας

Όπως αναφέρθηκε και στον πρόλογο, στο κεφάλαιο αυτό θα καταβληθεί προσπάθεια να αναλυθούν οι μεταβολές που θα επέλθουν στο καθεστώς που διέπει την ελληνική βιομηχανία σαν αποτέλεσμα της ένταξης. Όπως και για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της σύνδεσης ή δουλειά που μέχρι τώρα έχει γίνει είναι το λιγότερο ανεπαρκής, έτσι και για το αύριο ή εικόνα παραμένει πάντοτε τουλάχιστο θολή, πράγμα που δολεύει βέβαια λίγο-πολύ όλους μιά κι έτσι πιάνουν πιο πολύ τόσο οι άσταθμητες υποσχέσεις αλλά και οι άοριστες κινδύνολογίες.

Στόχος —φιλόδοξος— του κεφαλαίου αυτού είναι η αποθεοποίηση αλλά και η απο-δαιμονοποίηση της ένταξης και η τοποθέτηση του προβλήματος στις πραγματικές του διαστάσεις. Στά όσα ακολουθούν εξετάζονται ξεχωριστά το προστατευτικό καθεστώς της ελληνικής βιομηχανίας (δασμολογικά και μη), το φορολογικό καθεστώς, το καθεστώς των κινήτρων, το καθεστώς των ξένων επενδύσεων και το χρηματοδοτικό καθεστώς, ή τελευταία δέ παράγραφος είναι αφιερωμένη σε μία κάπως συνθετότερη παρουσίαση των προοπτικών για την απασχόληση και τη σχετική θέση των εργαζομένων.

2.1. Δασμολογική προστασία της ελληνικής βιομηχανίας

Όπως είναι γνωστό η Συμφωνία της Σύνδεσης με την ΕΟΚ προέβλεπε μεταξύ άλλων την κατάργηση κάθε δασμολογικού φραγμού για τα ελληνικά βιομηχανικά προϊόντα που κατευθύνονται προς τις χώρες της ΕΟΚ, σταδιακή κατάργηση των δασμών που επιβάλλονται κατά την εισαγωγή των κοινοτικών βιομηχανικών προϊόντων στην Ελλάδα καθώς και εθθυγράμμιση των ελληνικών δασμών για τα βιομηχανικά προϊόντα των τρίτων χωρών με το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της ΕΟΚ. Τό γεγονός ότι οι σχετικές διατάξεις της συμφωνίας του 1961 ήταν οι μόνες που πράγματι τηρήθηκαν και από τις δύο πλευρές, έχει οδηγήσει στο να διακηρυχτεί επανειλημμένα ότι από πλευράς δασμολογικού αποπλισμού ή ένταξη δεν θα διαφέρει σύ-

14. Mitsos, *The Greek Industry*... IBID.

15. Hummen, *δ.π.*, σελ. 73.

16. Ο συντελεστής συσχέτισης είναι 0,222.

17. Οι εξαγωγές της ΕΟΚ προς την Ελλάδα 12—πλασιάστηκαν ενώ προς την Γουινγκουαβία 27—πλασιάστηκαν, στην Ισπανία 15—πλασιάστηκαν, την Αλγυπτο 12—πλασιάστηκαν, την Τουρκία 9—πλασιάστηκαν κ.ο.κ. Πηγή στοιχείων: Eurostat, *Monthly External Trade Bulletin*.

σιαστικά από τη σύνδεση και, επομένως, όπως με τη σύνδεση «τά πήγαμε καλά» έτσι θα πάμε και με την ένταξη. Ο συλλογισμός αυτός όσο κι αν φαίνεται σωστός είναι δυνατόν να οδηγήσει σε έφησυχασμούς και σε λαθεμένα συμπεράσματα γι' αυτό και αξίζει να αναλυθεί πιο προσεκτικά.

1. Σέ σημαντικό βαθμό οι άρνητικές γιά την ελληνική βιομηχανία επιπτώσεις από τη σταδιακή μείωση της δασμολογικής της προστασίας εξουδετερώθηκαν από την αύξηση της *μη δασμολογικής προστασίας*. Το θέμα είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί δεν υπάρχει κανένας λόγος να πιστεύουμε ότι ο δασμός αποτελεί τό κυρίαρχο μέσο προστασίας της ελληνικής βιομηχανίας και όπως θα δούμε στην επόμενη παράγραφο τά μέτρα «ισοδύναμου αποτελέσματος» πρὸς τοὺς δασμούς που σήμερα ισχύουν στην Ελλάδα παίζουν αποφασιστικά προστατευτικό ρόλο.

2. Σέ αντίθεση με τόν έφησυχαστικό συλλογισμό τοῦ «ὄ, τι κακό ήταν να γίνει, έγινε ἤδη» έχει συχνά υποστηριχθεῖ ότι οὐσιαστικά προστατευτικό ρόλο έχουν μόνο οι δασμοί γιά τά προϊόντα γιά τά ὁποῖα υπάρχει ελληνική παραγωγή, τά περισσότερα δέ από τά προϊόντα αὐτά βρίσκονται στόν κατάλογο τῆς «22ετίας», πού σημαίνει ότι δασμοί υπάρχουν καί σήμερα καί δέν είναι ἀσήμαντοι. Ο Buck μάλιστα φτάνει νά υποστηρίξει ότι «ἡ φιλελευθεροποίηση τοῦ ἐμπορίου μέ τήν ΕΟΚ μόλις ἄρχισε γιά τά σημαντικότερα προϊόντα»¹⁸. Ἡ ἀλήθεια είναι ότι τό σύνολο τῶν ἐλληνικῶν προϊόντων πού προστατεύονται ἀπέναντι στά κοινοτικά προϊόντα μέ δασμό μεγαλύτερο ἀπό 20% δέν ὑπερβαίνει τό 1,5% τῶν συνολικῶν ἐλληνικῶν εισαγωγῶν, οἱ δέ εισαγωγές τῶν προϊόντων ὅπου ὁ σημερινός δασμός είναι μεγαλύτερος ἀπό 25% καλύπτει μόλις τό 0,2% τῶν ἐλληνικῶν εισαγωγῶν¹⁹.

Ἡ μικρή πάντως συμμετοχή τῶν «δασμοβίωντων» αὐτῶν βιομηχανιῶν στό σύνολο τῶν ἐλληνικῶν εισαγωγῶν δέν ἀρκεῖ γιά νά ξεπεραστεῖ κάθε σχετική ἀνησυχία γιά τό μέλλον γι' αὐτήν. — Οἱ σημερινές εισαγωγές δέν ἀποτελοῦν τόν καλύτερο δείκτη τῶν «δυνάμεis» εισαγωγῶν μιά καί οἱ δασμοί σέ συνδυασμό μέ τά ἄλλα προστατευτικά μέτρα λειτουργοῦν σέ κάποιο βαθμό ἀπαγορευτικά.

— Μέ ψηλό δασμό παραμένουν προϊόντα πού χαρακτηρίζονται ἀπό μεγάλη ἐλαστικότητα ζήτησεως (ιδίαιτερα τά υφάσματα, ἐνδύματα κλπ) πού σημαίνει ότι ἡ ἐπιθάλυνση κατά 20 ἢ 25% τῆς τιμῆς τῶν εισαγομένων έχει ἀποφασιστική σημασία γιά τίς πωλήσεις τῶν παραγομένων στήν Ελλάδα²⁰.

— Πολλοί ἀπό τοὺς κλάδους ὅπου ὁ δασμός παραμένει ψηλός (ἐνδύματα, υφάσματα, παπούτσια, ὀρισμένες χημικές βιομηχανίες) χρησιμοποιοῦν σημαντικό ποσοστό τοῦ συνολικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καί κατέχουν σημαντική θέση στή συνολική ἐλληνική βιομηχανική παραγωγή.

— Εἰδική είναι ἡ περίπτωση τῶν προϊόντων τῆς χαλυβουργίας κι αὐτό γι' αὐτήν εἶχαν ρητῶς ἐξαιρεθεῖ ἀπό τίς διατάξεις τῆς συμφωνίας τοῦ 1961.

— Τό καθεστῶς τῶν ἐλληνικῶν εισαγωγῶν ἀπό τρίτες (ἐκτός ΕΟΚ) χώρες διαφοροποιεῖται ἀπό τήν ένταξη (σέ σχέση μέ τή σύνδεση) γι' αὐτήν ἐκτός ἀπό τήν ἐναρμόνιση τοῦ δασμολογικοῦ πρὸς τό ΚΕΔ, ἡ Ἑλλάδα θά ὑποχρεωθεῖ νά ἀποδεχθεῖ — καί νά ἐφαρμόσει — τίς μειώσεις ἢ — συχνά — καταργήσεις δασμῶν πού

ἡ ΕΟΚ έχει παραχωρήσει πρὸς πολλές τρίτες χώρες εἴτε στά πλαίσια τῶν ἐμπορικῶν συμφωνιῶν πού έχει συνάψει, εἴτε στά πλαίσια τῶν «γενικευμένων δασμολογικῶν προτιμήσεων». Τό γεγονός ότι οἱ συμφωνίες αὐτές κυρίως εὐνοοῦν τοὺς βιομηχανικούς κλάδους τῶν λιγότερο ἀναπτυγμένων χωρῶν πού είναι κατεξοχή ἀνταγωνιστικοί μερικῶν ἀπό τοὺς σημαντικότερους κλάδους τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας δείχνει ότι τό πρόβλημα δέν είναι ἀμελητέο.

Ἐδῶ ὅμως είναι ἀπαραίτητος ἓνας διαχωρισμός. Ἄλλο είναι τό πρόβλημα τῶν ἐπιπτώσεων στήν ἐλληνική βιομηχανία ἀπό τή *σύναψη* συμφωνιῶν τῆς ΕΟΚ μέ τρίτες χώρες καί ἄλλο τό πρόβλημα ἀπό τήν *προσυπογραφή* τῶν συμφωνιῶν αὐτῶν καί ἀπό τήν Ἑλλάδα. Ἡ σύναψη τῶν συμφωνιῶν έχει σά συνέπεια τή μείωση τῶν ἐξαγωγικῶν δυνατοτήτων τῶν ἐλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων λόγω ἀπώλειας τῆς προτιμιακῆς μεταχείρισης πού προέβλεπε ἡ συμφωνία σύνδεσης. Ἡ προσυπογραφή τῶν συμφωνιῶν καί ἀπό τήν Ἑλλάδα έχει σά συνέπεια τό ἀνοιγμα τῆς ἐλληνικῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς γιά τά προϊόντα τῶν τρίτων χωρῶν. Θά συμφωνήσω δέ μέ τόν Hummen ότι οἱ συνέπειες τῆς *σύνταξης* τῶν συμφωνιῶν (αὐτές πού ἐκεῖνος ὀνομάζει ἐμμεσες συνέπειες²¹), είναι πολύ σημαντικότερες ἀπό τίς συνέπειες τῆς *προσυπογραφῆς* (λόγω τοῦ ότι ἡ ἐλληνική ἀγορά είναι πολύ μικρή γιά νά ἀπασχολήσει σοβαρά τίς τρίτες χώρες). Είναι ὅμως λάθος νά συνδέονται καί οἱ δύο συνέπειες μέ τήν ένταξη²². Εἴτε ἐμμεσα εἴτε ἐξω ἀπό τήν ΕΟΚ ὅσο ἡ ΕΟΚ θά συνάπτει συμφωνίες μέ ἀνταγωνιστριες χώρες, οἱ συνέπειες γιά τίς ἐλληνικές ἐξαγωγές θά είναι ἀρνητικές. (Στό κάτω-κάτω ἀν εἴμαστε μέσα εἶναι —θεωρητικά τουλάχιστον— δυνατό νά ἀποτρέψουμε μιά καινούργια συμφωνία βλαπτική γιά τά δικά μας συμφέροντα). Πρέπει ἀκόμα νά σημειωθεῖ ότι τά παραπάνω ἀναφέρονται στίς «προτιμιακές» συμφωνίες τῆς ΕΟΚ. Ἐκτός ὅμως ἀπό αὐτές υπάρχουν καί οἱ λεγόμενες «προστατευτικές» μέ κυριότερη τή συμφωνία γιά τά κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, πού ἡ ἀποδοχή τους ἀπό τήν Ἑλλάδα θά σημαίνει *μεγαλύτερη* προστασία καί μάλιστα σημαντικῶν ἐλληνικῶν κλάδων.

Μέ βάση τά ὅσα ἐκτέθηκαν ἤδη, γιά νά μπορέσουμε νά δγάλουμε συμπεράσματα πάνω στίς ἐπιπτώσεις πού θά έχει ἡ συνολική μεταβολή καί ἀναδιάρθρωση ὁλόκληρου τοῦ συστήματος δασμολογικῶν ἐπιβαρύνσεων κατά κλάδο βιομηχανίας, ἀκολουθήσαμε τήν ἐξῆς μέθοδο:

Ἀπό τό σύνολο τῶν εισαγομένων προϊόντων ἀπομονώθηκαν 164 προϊόντα πού ἀποτελέσαν τό δείγμα, τά προϊόντα αὐτά

18. Buck, K.H. «Ἡ Εἰσοδος τῆς Ἑλλάδος στήν ΕΟΚ δέν ἀποτελεῖ πανάκεια», σὺν ΕΟΚ-Ἑλλάδα-Μεσόγειος (Επιμέλεια Μ. Νικολινάκος), Νέα Σύνορα, 1978, σελ. 270. Βλ. ἀκόμη Hummen W. *Greek Industry in the Community Prospects and Problems*, German Development Institute, 1977.

19. Τό 1976 οἱ συνολικές ἐλληνικές εισαγωγές ήταν 221,8 δισ. δρχ., ἐνῶ οἱ εισαγωγές ὅσων προϊόντων ἀναφέρονται σὺν Ἑλληνικὸν Δασμολόγιον 1974 μέ συμβατικό δασμό 50-62, 5% (δηλαδή ὅσων μετὰ τή μείωση τῆς 1/11/78 έχουν δασμό ἐναντι τῆς ΕΟΚ 20-25% είναι 2,7 δισ. δρχ. καί οἱ εισαγωγές ὅσων ἀναφέρονται σὺν Ἑλληνικὸν Δασμολόγιον 1974 μέ συμβατικό δασμό μεγαλύτερο ἀπό 62,5% είναι μόλις 330 ἐκατ. δρχ.

20. Βλ. καί Institut Allemand de Politique du Développement, *Etude sur l'Adhesion à la Communauté Européenne de la Grèce, de l'Espagne et du Portugal*, Berlin, 1977 ἀδημοσίευτη, σελ. 22-24, καθώς καί Hummen, δ.π., σελ. 30.

21. Hummen, δ.π. σελ. 33.

22. Ὅπως κάνει π.χ. ὁ Hummen.

χωρίστηκαν σε ομάδες και για κάθε ομάδα υπολογίστηκε άφενός μὲν ἡ σημερινή δασμολογική προστασία καὶ ἀφετέρου ἡ δασμολογική ἐπιβάρυνση μὲ ΚΕΔ. Τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τῆ σύγκριση τῶν δύο αὐτῶν δασμολογικῶν καθεστώτων δείχνουν ὅτι: *πρῶτο* ἡ συνολικὴ μείωση τοῦ δασμοῦ κατὰ κλάδο θὰ εἶναι ἀπὸ μεγάλη ὡς ἰδιαίτερα σημαντικὴ καί, *δεύτερο*, ὁ συντελεστής συσχέτισεως μεταξύ τῶν δύο καθεστώτων εἶναι χαμηλός, πράγμα πού ἀποδεικνύει ὅτι θ' ἀλλάξει σημαντικά ὄχι μόνο ἡ ἀπόλυτη ἀλλὰ καί ἡ *σχετικὴ* δασμολογικὴ προστασία κάθε κλάδου.

Πρὶν κλείσουν οἱ σημειώσεις αὐτές ἀξίζει νομίζω νὰ ἀναφερθεῖ μία «κρυμμένη ὑπόθεση». Πράγματι, τόσο στίς συγκρίσεις πού ἀναφέρθηκαν παραπάνω ὅσο καί σὲ κάθε ἄλλη ἀνάλυση τῶν μεταβολῶν στὴ δασμολογικὴ προστασία ἐνὸς κλάδου ἢ τοῦ συνόλου τῆς βιομηχανίας, ὑποτίθεται σιωπηλὰ ὅτι ἡ *σημερινή* προστασία εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο ἡ ἀριστη, μιά καί σ' αὐτὴν ἀναφέρονται οἱ συγκρίσεις. Ὅσο κι ἂν δέβαια πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπόψη τὸ *τίμημα* πού θὰ συνεπάγεται γιὰ τὴν οἰκονομία ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τὴ σημερινή κατάσταση πραγμάτων, δὲν θὰ πρέπει ν' ἀγνοεῖται ὅτι τὸ σημερινὸ καθεστῶς δὲν ἔχει καμιά ἐγγύηση ἀριότητος. Ὅπως δὲ δείχνεται ἀλλοῦ²³ καμὰ ἐσωτερικὴ συνέπεια καί κανένα οἰκονομικὸ ἐπιχείρημα ἀπὸ ὅσα συνήθως προβάλλονται (νηπιακὴ βιομηχανία, κάθετες καί ὀριζόντιες διασυνδέσεις, οἰκονομίες κλίμακας, ἀπασχόληση, κατανομή εἰσοδήματος κλπ.) δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τὴ σημερινή διάρθρωση κατὰ κλάδους τῆς δασμολογικῆς προστασίας. Σὰν μόνη δὲ ἐξήγηση παραμένει ἡ σχετικὴ «διαπραγματευτικὴ δύναμη» κάθε κλάδου, δηλαδή, ἡ πολιτικὴ καί οἰκονομικὴ «ὀντότητα» κάθε ομάδας συμφερόντων.

2.2. Μὴ δασμολογικὴ προστασία τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας.

Ἄν σὲ σχέση μὲ τοὺς δασμούς ἡ ἔνταξη μόνο σὲ κάποιο μέτρο θὰ μεταβάλλει τὴν προδιαγραφμένη ἦδη ἀπὸ τὴ σύνδεση ἐξέλιξη, δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ ὅλες ἐκεῖνες τίς διατάξεις καί τοὺς θεσμούς πού χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν δασμούς φέρουν ἐμπόδια στίς εἰσαγωγές καί ἐπομένως καταλήγουν νὰ ἔχουν ἰσοδύναμο ἀποτέλεσμα μὲ δασμούς.

Χωρὶς πρόθεση ἰδιαίτερα διεξοδικῆς ἐμβάθυνσης σὸ θέμα, εἶναι νομίζω χρήσιμο νὰ σημειωθοῦν τὰ κυριότερα ἀπὸ τὰ μέτρα πού σήμερα ἐφαρμόζονται καί ἀργὰ ἢ γρήγορα (μὲ ἢ χωρὶς μεταβατικὴ περίοδο) θὰ καταργηθοῦν μετὰ τὴν προσχώρηση στίς Ε.Κ.²⁴

α) *Ποσοτικοὶ περιορισμοί.* Γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ μᾶς σειρᾶς ἀπὸ προϊόντα (κυρίως μηχανές, ἀνταλλακτικά κλπ.) ἀπαιτεῖται προηγουμένη ἀδεία τοῦ Ὑπ. Βιομηχανίας πού δίνεται μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι οἱ συνολικὲς εἰσαγωγές δὲ θὰ ὑπερβαίνουν ἓνα προκαθορισμένο ὕψος.

β) *Φορολογικὴ ἐπιβάρυνση.* Παράλληλα ἀλλὰ καί ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ δασμολογικὴ ἐπιβάρυνσή τους τὰ εἰσαγόμενα προϊόντα πλήττονται ἀπὸ ἔμμεσους φόρους (Φ.Κ.Ε., χαρτόσημο κλπ.) πού ἂν καί θεωρητικὰ ἀποδίδουν σὲ μιά ἐξισορρόπηση πρὸς τίς φορολογικὲς ἐπιβαρύνσεις τῶν ἐγχώριων προϊόντων, σὲ πάρα πολλές περιπτώσεις καταλήγουν νὰ εἶναι σημαντικὰ μεγαλύτερες ἀπὸ τοὺς ἀντίστοιχους ἔμμεσους φόρους πού πλήττουν τὴν ἐγχώρια παραγωγή.

γ) *Τρόπος πληρωμῆς εἰσαγωγῆς.* Ἀνάλογα μὲ τὴν «οἰκονομικὴ σημασία» τῶν προϊόντων (μὲ τὸ ἂν ὑπάρχει δηλαδή ἐγχώρια παραγωγή κλπ.) ἀλλὰ καί ἀνάλογα μὲ τὴν προέλευση τῶν εἰσαγωγῶν ἀπὸ τὴν ΕΟΚ ἢ ὄχι, τὰ προϊόντα ἔχουν καταταγεῖ στούς πίνακες Π, Φ (ἀλλὰ καί Φ 50-1, Φ 50-2, Φ 100-1 κλπ) πού καθορίζουν α) τὴ δυνατότητα ἢ ὄχι πληρωμῆς ἐπὶ πιστώσει, καί β) τὴν ὑποχρέωση προκαταβολῆς τοῦ ποσοῦ. Τὸ μέτρο αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴ σημαντικὴ πολλὲς φορὲς αὔξησι τῆς τιμῆς τοῦ εἰσαγόμενου προϊόντος.

δ) *Θεώρηση τιμολογίων.* Μὲ -θεωρητικό- στόχο τὴν ἀποφυγὴν ὑπερκοστολογήσεων τῶν εἰσαγωγῶν γίνεται στὰ Ἐμπορικὰ καί Βιομηχανικὰ Ἐπιμελητήρια ὁ ἔλεγχος τῶν τιμολογίων τῶν εἰσαγομένων. Ὁ ἔλεγχος αὐτός θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ διακριτικὴ μεταχείριση σὲ βάρος τῶν εἰσαγομένων, γιὰ ἐκτός ἀπὸ τὸν κίνδυνο ματαίωσης τῆς εἰσαγωγῆς πού περικλείει προκαλεῖ πρόσθετες δαπάνες, ἐπιβαρύνσεις κλπ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲ πλευρὰ εἶναι γνωστὸ ὅτι σὸ στόχο πού ὑποτίθεται ὅτι ἀποδίδει -τὸν ἔλεγχο τῶν ὑπερκοστολογήσεων- δὲν ἔχει ἐπιδείξει ἰδιαίτερες ἐπιτυχίες.

ε) *Κρατικὲς ἀγορές.* Ολόκληρο τὸ σύστημα τῶν κρατικῶν αγορῶν προολεπεί (ἄλλοτε φανερά καί ἄλλοτε λιγότερο) στὴ στήριξη τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς σὲ βάρος τῶν εἰσαγομένων. Τὸ μέτρο εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὸ ἀπ' ὅτι φαίνεται ἀρχικὰ γιὰ τὸν ὅρο «κρατικὲς ἀγορές» περιλαμβάνονται οἱ ἀγορές τῶν κρατικῶν μονοπωλίων, τῶν περισσότερο ἢ λιγότερο κρατικῶν ἐπιχειρήσεων καί ὅλες οἱ κρατικὲς προμήθειες.

2.3. Φορολογικὸ καθεστῶς

Στὸν φορολογικὸ τομεα, οἱ ἀλλαγές πού θὰ φέρεῖ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ «κοινοτικοῦ κεκτημένου» θὰ εἶναι ριζικὲς, πολὺ πιὸ ριζικὲς ἀπ' ὅτι ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ἡ ἀνυπαρκτὴ οὐσιαστικὴ ἐνημέρωση. Οἱ μεταβολές αὐτές δὲν ἀφοροῦν στὴν ἄμεση φορολογία (τὴ φορολογία εἰσοδήματος φυσικῶν καί νομικῶν προσώπων) ὅπου μόνο κάποιες δειλές πρόοδοι ἔχουν γίνεῖ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ἐθνικῶν νομοθεσιῶν μὲ στόχο τὴν ἀποφυγὴ διπλῆς φορολογίας κλπ., ἀλλὰ τὴν *ἐμμεση φορολογία*, ὅπου ὅπως εἶναι γνωστὸ οἱ χώρες μέλη εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ ἀντικαταστήσουν ὅλους τοὺς γενικούς ἔμμεσους φόρους (τοὺς φόρους πού πλήττουν δηλαδή συνολικὰ τὴν κατανάλωση) ἀπὸ τὸν φόρο προστιθέμενης ἀξίας (ΦΠΑ) καί, μάλιστα, μὲ καθορισμένη, ἐνιαία γιὰ ὅλες τίς χώρες -μέλη τῆς φορολογητέας δάσης. Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ χώρος γιὰ ἐπέκταση πάνω σὸ πρόβλημα ΦΠΑ, ἀξίζει ὅμως νὰ ἐπισημανθοῦν μερικὲς ἀπὸ τίς ἐπιπτώσεις πού ἀναμένεται νὰ ἔχει. Σημειώνεται πάντως ὅτι οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ἐπιπτώσεις αὐτές δὲ συνδέονται ἄμεσα μὲ τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ΦΠΑ, ἀλλὰ περισσότερο μὲ μερικὰ ἀρνητικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σημερινοῦ συστήματος, καί ἐπομένως, μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰν συνέπειες τῆς κατάργησης τοῦ ὑφιστάμενου καί ὄχι τῆς υἱοθέτησης τοῦ νέου καθεστώτος. Συγκεκριμένα:

α) *Τὸ σημερινὸ καθεστῶς εἶναι φοβερά πολὺπλοκο.* Τὸ γεγο-

²³ Mitsos, A. *The Rationale of Tariff Protection of Greek Industry*. Univ. of Pittsburg Ph.D. Dissertation, 1975.

²⁴ Μητσός, Α. κ.ά., *Ἡ Προσχώρηση στίς Ε.Κ.: Τὰ κείμενα τῆς συμφωνίας, ἀνάλυση, σχολιασμός, ἐπιπτώσεις κατὰ τομέα, ἐπιλογή βιβλιογραφίας*. Ἐκδόσεις, Συγχρόνα Θέματα, 1980, κεφ. Δ.

νός και μόνο ότι ένας φόρος θα αντικαταστήσει κάπου 40 σημερινούς φόρους (!) είναι χαρακτηριστικό της ξευγίανσης που ο ΦΠΑ μπορεί να φέρει.

6) Στο σημερινό καθεστώς κυριαρχούν οι φόροι με πραγματικό φορολογικό συντελεστή αντίστροφα προοδευτικό²⁵. Αντίθετα ο ΦΠΑ με τη δυνατότητα υπαρξης 2 ή 3 συντελεστών αφήνει κάποια περιθώρια προοδευτικότητας. Η σύγκριση αυτή γίνεται ιδιαίτερα σημαντική αν λάβουμε υπόψη μας ότι η έμμεση φορολογία εκφράζει στη χώρα μας πολύ μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής φορολογίας από ότι στις χώρες της ΕΟΚ.

γ) Το σημερινό καθεστώς μόνο θεωρητικά εξομοιώνει την επιβάρυνση των εισαγωγών με την εγχώρια παραγωγή. Αναφερόμαστε ήδη στη διακριτική μεταχείριση σε βάρος των εισαγωγών που υφίσταται με το σημερινό καθεστώς, και που με τον ΦΠΑ αυτόματα σχεδόν θα εξαλειφθεί.

δ) Οι εξαγωγές σε μερικές μόνο περιπτώσεις απαλλάσσονται της έμμεσης φορολογίας με το σημερινό καθεστώς. Ιδιαίτερα σημαντικό χαρακτηριστικό του ΦΠΑ είναι η πλήρης απαλλαγή από κάθε φορολογική επιβάρυνση των εξαγωγών. Το χαρακτηριστικό αυτό προέρχεται από την αρχή της φορολόγησης στον τόπο προορισμού και αναμένεται να λειτουργήσει σε σοβαρό εξαγωγικό κίνητρο.

ε) Οι επενδύσεις σε μερικές μόνο περιπτώσεις απαλλάσσονται της έμμεσης φορολογίας με το σημερινό καθεστώς. Με τον ΦΠΑ αντίθετα οι επενδύσεις απαλλάσσονται πλήρως και αυτόματα –σάν αποτέλεσμα του ίδιου του μηχανισμού απόδοσης των φόρων στο τέλος της περιόδου.

στ) Με το σημερινό καθεστώς πολύ λιγότερες επιχειρήσεις υποχρεούνται να τηρούν λογιστικά βιβλία κλπ. απ' ότι με τον ΦΠΑ. Το ίδιο το σύστημα του ΦΠΑ, επειδή ακριβώς λειτουργεί σωστά μόνον όταν είναι ένα «κλειστό σύστημα» υποχρεώνει την τήρηση των απαραίτητων λογιστικών βιβλίων κλπ. σε όλα τα στάδια παραγωγής (από τον γεωργό μέχρι το λιανικό εμπόριο) με προφανείς συνέπειες, τεχνικά προβλήματα, πρόσθετες δαπάνες κλπ. Για να μετριαστεί το σοβαρό αυτό μειονέκτημα του νέου συστήματος υφίστανται κάποια περιθώρια για «ειδικά καθεστώτα» φορολόγησης των γεωργών και των μικρών επιχειρήσεων²⁶.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι η αντικατάσταση του σημερινού συστήματος από τον ΦΠΑ αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις στις επενδύσεις, τις εξαγωγές, την προοδευτικότητα της φορολογίας και την ξευγίανση ολόκληρου του συστήματος ενώ θα επηρεάσει αυξητικά σε κάποιο βαθμό τις εισαγωγές και θα δημιουργήσει τεχνικά προβλήματα σε μερικές επιχειρήσεις 27.

2.4. Το καθεστώς των «κινήτρων».

Ασφαλώς δεν είναι κατάλληλος ο χώρος για μία σε βάθος ανάλυση του σημερινού καθεστώτος των κινήτρων και των κάθε μορφής κρατικών ενισχύσεων καθώς και της προοπτικής μεταβολής στο καθεστώς αυτό.

Με δύο τρόπους ή προσχώρηση στις ΕΚ μπορεί να επηρεάσει το σύστημα κινήτρων:

Ο πρώτος είναι ο «θεσμικός»: Στο βαθμό που το ισχύον σύστημα ερχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις περί ανταγωνι-

σμού τόσο της Συνθήκης της Ρώμης όσο και του «παραγώγου δικαίου», πρέπει να καταργηθεί.

Ο δεύτερος είναι ο «οικονομικός»: Η Κοινότητα στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής δίνει ενισχύσεις μέσω του Περιφερειακού Ταμείου για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών, με την προϋπόθεση ότι οι ενισχύσεις αυτές ερχονται να συμπληρώσουν τις ενισχύσεις που καταβάλλονται από τους κρατικούς προϋπολογισμούς. Έπομένως για τη μεγιστοποίηση του δημοσιονομικού οφέλους από το Περιφερειακό Ταμείο της ΕΟΚ, θα δοθεί πολύ μεγαλύτερη έμφαση στο σύστημα των «άμεσων επιχορηγήσεων».

Με βάση τα παραπάνω (και αφήνοντας για την επόμενη παράγραφο το ζήτημα των κινήτρων για ξένες επενδύσεις) μπορούμε να πούμε ότι σάν αποτέλεσμα της ένταξης:

α) Θα αλλάξει ο προσανατολισμός των κινήτρων (από τη γενική οικονομική ανάπτυξη στην ανάπτυξη των λιγότερων αναπτυγμένων περιοχών).

6) Θα αλλάξει η μορφή αλλά και η λειτουργία των κινήτρων (άμεσες επιχορηγήσεις δηλαδή άμεση ενίσχυση των επενδύσεων αντί του συστήματος που αποβλέποντας στην ενίσχυση των κερδών, έμμεσα μόνο είναι δυνατό να επηρεάσει τις επενδύσεις).

γ) Θα καταργηθούν οι προνομιακές φορολογικές απαλλαγές και θα αντικατασταθούν από τη γενική απαλλαγή από φόρο προστιθέμενης αξίας αφενός μεν των επενδύσεων και αφετέρου των εξαγωγών).

δ) Θα καταργηθούν –ή πάντως θα περιορισθούν σοβαρά– οι προνομιακές δασμολογικές απαλλαγές.

ε) Θα καταργηθούν καταρχήν οι επιδοτήσεις των εξαγωγών –εκτός φυσικά της απαλλαγής από ΦΠΑ που προαναφέρθηκε (διότι «απειλούν» το συναγωνισμό μεταξύ των κρατών–μελών)²⁸.

2.5. Δυνατότητες περιορισμών στις ελληνικές εξαγωγές.

Δεν είναι αλήθεια ότι η ένταξη θα ανοίξει μία «ευρεία αγορά για τα ελληνικά βιομηχανικά προϊόντα», μία και θεωρητικά τουλάχιστον η αγορά αυτή είναι «άνοικτη από το 1968 που η ΕΟΚ κατήργησε τους δασμούς για τα προϊόντα αυτά. Από την άλλη πλευρά, δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρηθεί ότι οι περιορισμοί που η ΕΟΚ επιβάλλει στις εξαγωγές ορισμένων ελληνικών ύφαντουργικών προϊόντων δεν θα συνεχιστούν κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου. Αντίθετα, αν πριν από την ένταξη η «νομική βάση» για τους περιορισμούς αυτούς ήταν το λιγότερο αμφίβολο, κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου ή «ρήτρα διασφαλίσεως» του άρθρου 130 της συμφω-

25. Βλ. την πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη του καθηγητή Καράγωργα «Η φορολογική εκμετάλλευση στην Ελλάδα», Πολίτης, τεύχος 16, 1αν. Φεβ. 1978, σελ. 10–19.

26. Μητσός, Η Προσχώρηση στις Ε.Κ. IBID, κεφ. ΙΕ.

27. Πάνω στο θέμα των επιπτώσεων από την εισαγωγή του ΦΠΑ αλλά και γενικότερα το «πρόβλημα ΦΠΑ» δλέπε την ενδιαφέρουσα δουλειά του καθηγητή Γεωργακόπουλου, ιδιαίτερα δε το «Έμμεσοι φόροι και Βιομηχανία εις την Ελλάδα», IOBE, 1977.

28. Στο σημείο αυτό πρέπει να ληφθεί ότι πολλές χώρες –μέλη (Ιδιαίτερα Ισως η Ιταλία) έχουν μνηθεί τους Ίησουίτες νηστεύοντας μεν άλλα συγχρόνως βάφτιζοντας το κρέας ψάρι. Αποτέλεσμα, φυσικά, είναι οι συνεχείς προστριβές με την επιτροπή των ΕΚ και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

νίας για την ελληνική προσχώρηση αφήνει κάθε δυνατότητα για τέτοιους περιορισμούς «στis περιπτώσεις σοβαρών οικονομικών δυσκολιών».

2.6. Τό καθεστώς των ξένων επενδύσεων.

“Αν θελήσουμε να συνοψίσουμε την επίπτωση της ένταξης πάνω στο καθεστώς των επενδύσεων από χώρες της ΕΟΚ στην Ελλάδα, μπορούμε να πούμε, ότι το σημερινό πλέγμα προνομίων για την εισροή κεφαλαίων και περιορισμών στην έκροή θα αντικατασταθεί από ένα ελευθεριότερο καθεστώς, χωρίς ουσιαστικούς περιορισμούς αλλά και χωρίς ειδικά προνόμια. Για μία προσεκτικότερη διερεύνηση του θέματος πρέπει όμως να ληφθούν υπόψη τα παρακάτω σημεία:

α) ‘Η ελευθερία εισροής ξένων κεφαλαίων δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι η εισροή αυτή θα είναι ανεξέλεγκτη και θα

κατευθύνεται σε όποιονδήποτε τομέα. ‘Υπάρχουν περιορισμοί απόλυτα θεμιτοί στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου (για λόγους χωροταξίας, προστασίας περιβάλλοντος κλπ.) και, ακόμα σημαντικότερο, υπάρχουν χώρες της ΕΟΚ (ιδιαίτερα, αλλά όχι μόνο, η Γαλλία) που έχουν αποδείξει ότι υπάρχουν περιθώρια ελέγχου²⁹. ‘Αλλωστε, πόσο γίνεται πιστευτό αν λεχθεί ότι σήμερα ασκείται πράγματι έλεγχος στην εισαγωγή κεφαλαίων;

β) ‘Η ελευθερία έκροής κερδών και κεφαλαίων αποτελεί περισσότερο τυπική και λιγότερο ουσιαστική αλλαγή απέναντι στο σημερινό καθεστώς μία και, υποθέτω, λίγοι είναι εκείνοι

29. ‘Η συνηθισμένη απάντηση σ’ αυτό είναι ότι κακώς αναφέρεται τό παράδειγμα χωρών σαν τη Γαλλία γιατί άλλη είναι η διαπραγματευτική δύναμη της Γαλλίας μέσα στην ΕΟΚ και άλλη της Ελλάδας. Αυτό βέβαια είναι σωστό, όπως όμως είναι επίσης σωστό ότι αποτελεί πολύ μεγαλύτερο πρόβλημα μία άρνηση της Γαλλίας να υποταγεί στα «κελεύσματα των πολυεθνικών» απ’ ότι της Ελλάδας.

πού αμφιβάλλουν ότι και σήμερα όσες πολυεθνικές εταιρείες θέλουν να θγάλουν στο έξωτερικό τὰ κέρδη τους βρίσκουν τόν τρόπο νά τό κάνουν. Έν πάση δέ περιπτώσει υπάρχουν πάντοτε οί ρήτρες διαφυγής τών άρθρων 108, 109 τής Συνθήκης τής Ρώμης πού μπορούν νά δικαιολογήσουν περιορισμούς αν υπάρχουν προβλήματα στο ίσοζύγιο πληρωμών³⁰.

γ) Δέν υπάρχει κανένας θεσμικός λόγος τό καθεστώς πού θά ίσχύει μετά τήν ένταξη γιά τίς επενδύσεις πού προέρχονται από χώρες τής ΕΟΚ, νά ίσχύει επίσης γιά τίς επενδύσεις άλλων χωρών. Άλλο θέμα βέβαια αν θά υπάρχει ή αντικειμενική δυνατότητα, αλλά και ή πολιτική βούληση, νά περιοριστούν οί επενδύσεις από τίς χώρες αυτές.

Τά όσα αναφέρονται παραπάνω αφορούν στή μεταβολή του θεσμικού καθεστώτος τών κοινοτικών επενδύσεων και είναι λάθος νά οδηγήσουν σέ άδασάνιστα συμπεράσματα πάνω στήν *αναμενόμενη εξέλιξη* στίς επενδύσεις αυτές. Κάτι τέτοιο θά προυπέθετε τήν ύπαρξη κάποιας γραμμικής σχέσης μεταξύ θεσμικού περιβάλλοντος και ύψους επενδύσεων. Θά προυπέθετε δηλαδή ότι καθοριστικός παράγοντας τής ροής τών ξένων επενδύσεων είναι τό θεσμικό καθεστώς, πράγμα τουλάχιστον όχι αυτόνομο. Αντίθετα, όπως και στο παρελθόν, ή ροή τών επενδύσεων είναι συνάρτηση τής στρατηγικής τών πολυεθνικών επιχειρήσεων πού, βέβαια δέν είναι διόλου άσχετη μέ τή γεωγραφική θέση τής χώρας, τό γενικό «κλίμα» πού επικρατεί, ασφαλώς δέ και τήν ένταξη, στο βαθμό πού αυτή θά επηρεάσει τίς μεταβλητές αυτές.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σ' όλες τίς ελληνικές σχετικές εργασίες έχει θεωρηθεί σάν αυταπόδεικτο ότι μιά από τίς επιπτώσεις τής ένταξης θά είναι ή «αύξηση τής συμμετοχής του ευρωπαϊκού κεφαλαίου»³¹ και τὰ συνακόλουθα «ξεπούλημα στα ξένα μονοπώλια», «αύξηση τής εξάρτησης από τήν ξένη τεχνολογία» και, «φυσικά», ακόμα πιό «εξαρτημένη ανάπτυξη μέ σαφείς, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές προεκτάσεις»³². Μόνη δέ ή αναμφισβήτητη προσεκτική μελέτη (όσες διαφωνίες κι αν έχει κανείς σέ πολλά σημεία τής) του Γερμανικού Ίνστιτούτου Ανάπτυξης βλέπει μέ πολύ μεγαλύτερο σκεπτικισμό τίς σχετικές προβλέψεις θεωρώντας ότι οί συνθήκες γιά τίς ξένες επενδύσεις θά έχουν σημαντικά χειροτερεύει³³.

2.7. Δυνατότητες χρηματοδότησης

Ή λιγότερο ίσως αμφισβητούμενη όφέλεια από τήν προσχώρηση στίς ΕΚ είναι ή δημοσιονομική. Δέν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ή ένταξη θά έχει σά συνέπεια τή σημαντική διεύρυνση τών δυνατοτήτων χρηματοδότησης τής ελληνικής βιομηχανίας μέσω τής ευκολότερης πρόσβασης στα δάνεια κοινοτικής προέλευσης καθώς και λόγω τών εισροών πού αναμένονται από τὰ ταμεία τής ΕΟΚ.

Ή δημοσιότητα πού δόθηκε στο «ετήσιο δημοσιονομικό όφελος τών 500 εκατ. Ευρωπαϊκών Λογιστικών Μονάδων» (περίπου 25 δισ. δρχ.) υπήρξε μεγάλη κι έτσι δέν χρειάζεται διεξοδική ανάλυση εδώ. Αξίζει πάντως νά σημειωθούν τὰ εξής:³⁴

α) Όσο κι αν δύσκολα μπορεί νά αμφισβητηθεί ότι καταβλήθηκε κάθε προσπάθεια ότι οί προβλέψεις αυτές νά είναι «ρεαλιστικές», οί μεταβλητοί και άσταθμητοί παράγοντες είναι τό-

σοι και τέτοιοι πού καθιστούν τό «βαθμό εμπιστοσύνης» στίς προβλέψεις αυτές ιδιαίτερα χαμηλό. Οί αμφιβολίες συνδέονται τόσο μέ τό μελλοντικό *ύψος* και τή *δομή* του κοινοτικού προϋπολογισμού, όσο και μέ τήν *άπορροφητικότητα* τής ελληνικής οικονομίας.

β) Τό ποσό αυτό δέν πρέπει νά ερμηνευτεί σάν τό αναμενόμενο δημοσιονομικό όφελος τήν πρώτη χρονιά μετά τήν ένταξη, λόγω του ότι οί μεταβατικές ρυθμίσεις τής συμφωνίας γιά τήν ελληνική προσχώρηση θά ανατρέψουν ριζικά τήν εικόνα μέ αποτέλεσμα τὰ «ταμειακά» όφέλη από τήν ένταξη νά είναι τὰ πρώτα χρόνια άσήμαντα.

γ) Έκτός από τήν *άμεση* όφέλεια υπάρχει και ή *έμμεση* όφέλεια πού μπορεί νά άποδειχτεί τουλάχιστον εξίσου σημαντική, και θά προκύψει από τή δημιουργούμενη ανάγκη ενεργοποίησης και άπορρόφησης πολύ μεγαλύτερων κονδυλίων άπ' ότι σήμερα σέ δαπάνες αναπτυξιακού και κοινωνικού χαρακτήρα. Αυτό διότι σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς τής ΕΟΚ γιά τήν άπορρόφηση τών ποσών αυτών από τὰ ταμεία τής ΕΟΚ απαιτείται άνάλογη συμμετοχή του ελληνικού προϋπολογισμού στα χρηματοδοτούμενα έργα.

δ) Οί παραπάνω εκτιμήσεις δέν περιλαμβάνουν τὰ αναμενόμενα ποσά από δάνειο τής Ευρωπαϊκής Τράπεζας Έπενδύσεων (ΕΤΕ). Μέ τήν ένταξη θά δοθεί ή δυνατότητα άπευθείας προσφυγής στήν Ευρωπαϊκή Τράπεζα Έπενδύσεων γιά δανειοδότηση είτε του δημόσιου τομέα γιά επενδύσεις ύποδομής, είτε του ιδιωτικού τομέα. Ός προς τό ύψος τών αναμενόμενων επενδύσεων τής ΕΤΕ στή χώρα μας είναι άδύνατο νά γίνουν ακριβείς εκτιμήσεις, ή μόνη δέ εκτίμηση πού υπάρχει είναι του Γερμανικού Ίνστιτούτου Ανάπτυξης³⁵ σύμφωνα μέ τήν όποία αν τό 1975 είμαστε μέλος τής ΕΟΚ θά εισπράταμε 160-200 εκατ. λογιστικές μονάδες από τήν ΕΤΕ (δηλαδή περίπου 7 δισ. δρχ.).

ε) Στίς παραπάνω εκτιμήσεις δέν περιλαμβάνονται ακόμη τὰ αναμενόμενα ποσά από *κοινοτικά δάνεια γιά συγκεκριμένες επενδύσεις*. Έκτός από τὰ δάνεια πού προέρχονται από τήν ΕΤΕ, έχει ήδη άρχίσει ή εφαρμογή ενός νέου θεσμού, τών «κοινοτικών δανείων» (πού είναι περισσότερο γνωστά σάν *Ortoli Facilities*) δηλαδή δάνεια πού χορηγεί ή Ίδια ή Κοινότητα σέ επενδύσεις πού θά ανταποκρίνονται στίς προτεραιότητες τής ΕΟΚ και όχι στα αυστηρά τραπεζικά κριτήρια τής ΕΤΕ. Βέβαια δέν υπάρχει καμιά πρόβλεψη γιά τό ύψος τών δανείων αυτών, πρέπει όμως νά σημειώνεται ή δυνατότητα πού θά παρέ-

30. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τίς έννά χώρες τής ΕΟΚ μόνο ή Γερμανία και οί χώρες τής BENELUX δέν έχουν προσφύγει στίς ρήτρες αυτές. Βλ. σχετικά Γ. Μπουρνούς «Οί ρήτρες διαφυγής στήν έλεύθερη κίνηση κεφαλαίων μέσα στήν ΕΟΚ, Τράπεζα τής Ελλάδος, τμήμα Ε.Κ., Οκτώβριος 1977, άδημοσίευτη.

31. Βλ. π.χ. Νικολινάκος, Μ., «Τό πρόβλημα του μεγέθους τών επιχειρήσεων και τής μεταφοράς τεχνολογίας μέ τήν ένταξη Οίκ. Ταχυδρ. 11 Μαΐου 1978, σ. 15.

32. Είσήγηση Β. Παπανδρέου στο συνέδριο του ΤΕΕ γιά τήν ένταξη (Φεβρουάριος 1978). Παράβαλε ακόμη δια τὰ σχετικά όρθρα και εισηγήσεις του ΚΚΕ και του ΠΑΣΟΚ.

33. Humen, op. cit., σελ. 48-50.

34. Πιρέρστερ ανάλυση τών αμφιβολιών αυτών (Ιδιαίτερα δωαν σχετίζονται μέ τό σκέλος τών εισροών του κοινοτικού προϋπολογισμού) υπάρχει στο Μητσοός, «Οί πρόσφατες κρίσεις στήν ΕΟΚ σέ σχέση μέ τόν κοινοτικό προϋπολογισμό - και μερικά έρωτηματικά γιά τήν αυξανή ελληνική διάσταση του θέματος», προς δημοσίευση στήν Έπιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου.

35. Institut Allemand de Politique du Developpement, δ.π.

χουν ενίσχυση επενδύσεων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την Ελλάδα (π.χ. μικρομεσαίων επιχειρήσεων, για την ανάπτυξη ορισμένων λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών κλπ.).

στ) Τέλος εκείνο το οποίο έχει ενδιαφέρον να ειπωθεί είναι ότι όσο κι αν το καθαρό όφελος είναι σημαντικό είναι πάντως μικρότερο από το όφελος που θα είχε η χώρα αν λαμβανόταν ως βάση το όφελος της Ιρλανδίας (της πιο κοντινής στην Ελλάδα από πλευράς εθνικού εισοδήματος χώρας της ΕΟΚ). Συγκεκριμένα αν ληφθεί ως βάση το κατά κεφαλή καθαρό όφελος της Ιρλανδίας και η σχέση ανάμεσα στο επίπεδο ανάπτυξης της Ιρλανδίας και της Ελλάδας, τότε η Ελλάδα θα έπρεπε να έχει καθαρό ετήσιο δημοσιονομικό όφελος 1183 εκατ. ΕΛΜ, δηλαδή περισσότερο από το διπλάσιο του όφελους που προβλέπεται να έχει και δεκατέσσερις περίπου φορές, μεγαλύτερο από το προβλεπόμενο για τον πρώτο χρόνο³⁶.

2.8. Οι προοπτικές για την απασχόληση και τη σχετική θέση των εργαζομένων.

Τό θέμα είναι τεράστιο και με πάρα πολλές πτυχές. Η προσχώρηση στην ΕΟΚ θα επηρεάσει την απασχόληση και τη σχετική θέση των Ελλήνων εργαζομένων άμεσα λόγω της εφαρμογής και στη χώρα μας της κοινωνικής νομοθεσίας της ΕΟΚ όπως είναι σήμερα διαμορφωμένη αλλά και όπως θα διαμορφωθεί σε συνέπεια των κοινωνικών και πολιτιστικών εξελίξεων στις χώρες της ΕΟΚ. Στο θέμα αυτό παρά τη σημασία του δεν θα επεκταθώ γιατί σε αντίθεση με τα προηγούμενα καλύπτεται από μερικές πολύ αξιόλογες σχετικές μελέτες³⁷.

Εκτός όμως από την παραπάνω άμεση επίδραση, η ένταξη θα επηρεάσει την εξέλιξη τόσο της απασχόλησης όσο και του επιπέδου των μισθών και ημερομισθίων και έμμεσα λόγω των γενικότερων ανακατατάξεων και επιπτώσεων στην ελληνική οικονομία. Το ζήτημα αυτό έχει συχνότατα κακοποιηθεί βάναυσα από τη σχετική δημαγωγία εκείνων που συνδέουν την ένταξη με την κόλαση, την καταστροφή και κάθε λογής κίνδυνο, γι' αυτό αξίζει να έρευνήσει λίγο προσεκτικότερα.

Είναι πρώτα το περιφώνημα θέμα της ανεργίας που θα προέλθει από την προσθήκη στο εργατικό δυναμικό δυνάμεις εγκαταλείψουν τον αγροτικό τομέα σαν αποτέλεσμα της εντατικοποίησης της γεωργίας μας. Ο τρόπος που το ζήτημα αυτό τίθεται είναι πάντοτε δογματικός³⁸ —δηλαδή ανεπίδεκτος συζήτησης— κι έτσι τα ερωτήματα παραμένουν και περιμένουν πάντα μιά κάποια σοβαρή αντιμετώπιση: Σε ποίο βαθμό υπάρχει πραγματικά υποαπασχόληση στην ελληνική γεωργία, πόσο θα εντατικοποιήσει την ελληνική γεωργία η προσχώρηση, πόσο θα επηρεάσει την έξοδο εργατικού δυναμικού από τη γεωργία ή ύφιστάμενη σήμερα διάρθρωση κατά ηλικίες των απασχολομένων (όπου είναι γνωστή ή σε πολλές περιπτώσεις παντελής έλλειψη νέων), ποιά είναι η απορροφητικότητα της ελληνικής βιομηχανίας και πόσο θα μεταβληθεί τα επόμενα χρόνια... Και το πιο σημαντικό: Τι πρέπει να γίνει όχι για να ανακοπεί ένα καταρχήν υγιές φαινόμενο αλλά για να ελαχιστοποιηθούν οι -πιθανές- αρνητικές πλευρές του;

Μιά δεύτερη πηγή ανεργίας, που συχνά συνδέεται με την επικείμενη προσχώρηση στην ΕΟΚ, σχετίζεται με τα διαρθρωτικά προβλήματα που θα προκύψουν στην ελληνική βιομηχα-

νία σαν αποτέλεσμα της ανάγκης για εξειδίκευση και «εκλογική» της παραγωγής σε ορισμένους κλάδους. Επειδή όμως δύσκολα μπορεί να υποστηριχθεί ότι η αναδιάρθρωση αυτή δεν είναι επιθυμητή —μέσα ή έξω από την ΕΟΚ, δεν θα ήταν σωστότερο να αναπροσανατολιστεί ολόκληρη η συζήτηση προς την κατεύθυνση των μέτρων που θα αποδίδουν στη μείωση των συνεπειών;

Τελείως διαφορετική από τις προηγούμενες είναι η ανεργία που προβλέπεται να προέλθει όχι λόγω διαρθρωτικών προβλημάτων αλλά λόγω της έντασης του ανταγωνισμού σε βάρος των εγχώριων βιομηχανιών. Η άποψη είναι ότι η κατάργηση των δασμολογικών και —κυρίως— των μη δασμολογικών προστατευτικών μέτρων θα οδηγήσει σε αύξηση των εισαγωγών και σε αντίστοιχη μείωση της εγχώριας παραγωγής με ένδεχόμενες σοβαρές συνέπειες στην απασχόληση. Το πρόβλημα αυτό, το πρόβλημα δηλαδή της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής βιομηχανίας είναι τεράστιο και όσο κι αν δεν έχει υπάρξει η σοβαρή εκείνη μελέτη που θα δικαιολογούσε μιά γενική απαισιοδοξία, από κανένα δεν άμφισβητείται ότι αυτή η ίδια η οικονομική ανάπτυξη (και η ένταξη στην ΕΟΚ, σαν αιχμή της, θα οδηγήσει σε εξαφάνιση τις οριακές μονάδες, που «δεν εφρόντισαν να ανανεωθούν, να συγχωνευθούν, να αποκτήσουν ανταγωνιστικό μέγεθος, ανταγωνιστικό κόστος...»³⁹). Η ανησυχία για το μέλλον των οριακών αυτών μονάδων είναι ευεξήγητη και σε μεγάλο βαθμό δικαιολογημένη, δεν αρκεί όμως για να δικαιολογήσει ούτε την απόλυτη συσχέτιση του προβλήματος αυτού με την ένταξη στην ΕΟΚ (μιά και είναι η ίδια η εξέλιξη στα πλαίσια του καπιταλιστικού κοινωνικο-πολιτικού καθεστώτος που το δημιουργεί), ούτε η ταύτιση των οριακών μονάδων με τις μικρομεσαίες γενικά, ούτε φυσικά και η επίκληση των καταστροφικών και φασιστικών (!) συνεπειών της ένταξης που χρησιμοποιεί ο Buck λόγω του «φιλοφασιστικού δυναμικού των μεσαίων στρωμάτων που καταστρέφονται»⁴⁰.

Τό θέμα, τέλος, που αποτελεί ένα από τα καλύτερα παραδείγματα του πόσο η υπόθεση της ένταξης στην ΕΟΚ χρησιμοποιείται για να στηριχτούν προκατασκευασμένες απόψεις και αντιλήψεις είναι το ζήτημα του επιπέδου των μισθών και ημερομισθίων. Οι πολέμοι της ένταξης για να στηρίξουν τις καταστροφικές τους προβλέψεις για την αύριανή ανταγωνιστική θέση της ελληνικής βιομηχανίας, επικαλούνται την αυξητική επίδραση της ένταξης πάνω στο επίπεδο των απολαδών των εργαζομένων, και αγνοούν τις αναμφισβήτητες κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις από την αύξηση αυτή, ενώ αντίθετα, εκείνοι που θέλουν να εμφανίζουν την προσχώρηση σαν επιγής

36. Μητσός, «Οι πρόσφατες...», *ΙΒΙΔ*.

37. Σωτηρίου, Ι. «Η εργατική και κοινωνική πολιτική της ΕΟΚ: Οι συνέπειες για την Ελλάδα μετά την ένταξη», στο *Η Ένταξη μας στην ΕΟΚ*, Θεμέλιο, 1978 σελ. 215–244, και Κραδαρίτου – Μανιατάκη, Γ., «Συνδικαλισμός και εργασιακές σχέσεις στο πλαίσιο της ένταξης» στο *ΕΟΚ – Ελλάδα – Μεσόγειος*, Νέα Σύνορα, 1978 σελ. 310–343. Προβλ. το κεφάλαιο Στ. (Σταμπεθιά Ι. «Ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και κοινωνική πολιτική») στο Μητσός, *Η Προσχώρηση στις ΕΚ*, *ΙΒΙΔ*.

38. βλ. π.χ. Δρεττάκης, Μ.Γ. «Θα δυνυνθεί το πρόβλημα ανεργίας και υποαπασχολήσεως με την ένταξη στην ΕΟΚ», *Οικ. Ταχυδρ.*, 8 Δεκ. 1977, σ. 4, καθώς και το διάλογο που ακολούθησε στην ίδια εφημερίδα.

39. Δράκος, Γ.Π. «Προμηνείες», *Οικ. Ταχυδρ.* 18 Αύγ. 1977, σελ. 3.

40. σελ. 275 του άρθρου του K–M Buck στο *Ελλάδα-ΕΟΚ-Μεσόγειος*, δ.π.

ταράδεισο μιλούν συγχρόνως και για αισιόδοξες προοπτικές της ελληνικής διομηχανίας λόγω πλεονεκτημάτων κόστους κλπ. και για θελίωση της θέσης των εργαζομένων.

Στήν πραγματικότητα, είναι απόλυτα λογικό να αναμένεται μια αύξηση του επιπέδου μισθών-ήμερομισθίων όχι βέβαια γιατί έτσι διέταξαν οι άρχοντες εκ Βρυξελών, ούτε γιατί η εξίσωση μισθών στις διάφορες χώρες-μέλη αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της ευρωπαϊκής ενοποίησης στο βαθμό που έχει σήμερα πραγματοποιηθεί⁴¹, αλλά γιατί το άνοιγμα των συνόρων και γενικά η δημιουργία «κοινής αγοράς» θα λειτουργήσει εδώ *πρός την κατεύθυνση* της μείωσης των διαφορών από κράτος σε κράτος. Είναι εξίσου πραγματικό -και αυτονόητο- ότι η αύξηση αυτή, προστιθέμενη στην αύξηση των μισθών-ήμερομισθίων που θα προέλθει από τις εσωτερικές οικονομο-κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, θα πλήξει την ανταγωνιστική θέση της διομηχανίας μας στο βαθμό που δεν θα καλυφθεί από αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας.

3. Κάποια συμπεράσματα και μερικοί αναπροσδιορισμοί

Όπως τονίστηκε ήδη επανειλημμένα, κεντρικός στόχος του άρθρου αυτού ήταν να ρίξει κάποιο φως στο καινούριο «περιβάλλον» που δημιουργεί η ένταξη στην ΕΟΚ για την ελληνική διομηχανία.

Μ' αυτό το στόχο στο πρώτο κεφάλαιο καταβλήθηκε προσπάθεια να αναλυθούν τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα πορείας των σχέσεων με την ΕΟΚ και να βγούν μέσα από την ανάλυση κάποια συμπεράσματα που θα προχωρούν πέρα από τις κλασικές θριαμβολογίες και καταστροφολογίες.

Τό δεύτερο πάλι κεφάλαιο απέδωσε σε μια ανάλυση των *συγκεκριμένων* μεταβολών που θα πρέπει να αναμένονται στις σχέσεις μεταξύ κρατών, υπερκρατικής εξουσίας (ΕΟΚ) και διομηχανίας σαν αποτέλεσμα της προσχώρησης στην ΕΟΚ, ξεχωριστά για κάθε τομέα των σχέσεων αυτών (προστασία από εισαγωγές, φορολογικό καθεστώς, ξένο κεφάλαιο, κίνητρα και ενισχύσεις κλπ.). Ιδιαίτερα προσπαθήθηκε να διαχωριστούν οι επιπτώσεις της ένταξης από εκείνες που προέρχονται από την άπληη προβολή και στα επόμενα χρόνια των δυν συμφωνήθηκαν στη Συμφωνία της Σύνδεσης του 1961, καθώς επίσης και η επισήμανση των εξελίξεων εκείνων που αναμένονται έτσι κι αλλιώς λόγω της σημερινής φάσης ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και όπου βέβαια, η ένταξη θα παίξει περισσότερο καταλυτικό παρά καθοριστικό ρόλο.

Πρίν κλείσουν οι γραμμές αυτές και αντί για άλλο γενικό συμπέρασμα αξίζει, νομίζω, να συγκεντρωθούν εδώ όσα προέκυψαν από τό άρθρο αυτό σαν απαραίτητοι συγκεκριμένοι στόχοι - κατευθύνσεις της οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής σ' αντίθεση, ελπίζω, με τις γενικόλογες διακηρύξεις του τύπου «έν όψει και της εντάξεως...».

1. Τό βασικότερο συμπέρασμα είναι ότι οι επιπτώσεις από την ένταξη εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη σαφή και συνεχή διατύπωση της *ελληνικής πολιτικής δούλησης* για ανεξάρτητη, αξιοπρεπή και σύμφωνη με τά ελληνικά συμφέροντα πολιτική σε κάθε τομέα. Έκφραση αυτής της πολιτικής δούλη-

σης είναι η υποτακτική ή ανυπότακτη στάση σε κάθε περίπτωση και η διαφορά αυτή στην ελληνική στάση είναι που θα διαχωρίσει τη θετική ή όχι εξέλιξη πολύ περισσότερο από την ένταξη, τη σύνδεση ή την απομόνωση.

2. Τό έδαφος για *μελέτη* των προβλημάτων και των προοπτικών κάθε κλάδου ξεχωριστά είναι έντυπωσιακά παρθένο. Αν όχι ανύπαρκτες, είναι ελάχιστες οι προσπάθειες σοδαρης έρευνας της *σημερινής* φάσης ανάπτυξης και των δυνατοτήτων που διευρύνονται ή στενεύουν με τη μεταβολή στο «περιβάλλον» κάθε κλάδου οά συνέπεια της ένταξης στην ΕΟΚ.

3. Η προσχώρηση στην ΕΟΚ όχι μόνο δεν κλείνει αλλά αντίθετα κάνει ακόμα επιτακτικότερη την ανάγκη διεύρυνσης και *εμβάθυνσης* των οικονομικών *σχέσεων με τις τρίτες χώρες*, ιδιαίτερα βέβαια τις πιο γειτονικές μας -Βαλκάνια και Μέση Ανατολή.

4. Θέμα με προφανείς πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις τό θέμα της *υπερτιμολόγησης* από τις πολυεθνικές αλλά και τό γενικότερο ζήτημα της στάσης απέναντι στις εταιρείες αυτές. Όπως γράφτηκε στο σχετικό κεφάλαιο, η ένταξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν μέσο ουσιαστικότερης παρέμβασης, αρκεί κάποτε να ξεφύγουμε από την κλασική πιά σχετική φιλολογία και κάποτε να αποφασίσουμε να μπορούμε στην ουσιαστική συζήτηση.

5. Τό ίδιο ακριβώς ισχύει για *λόκληρο* τό θέμα του ξένου κεφαλαίου, μεταφοράς τεχνολογίας κλπ. Όραιοι οι διακηρύξεις ανεξαρτησίας, αλλά τόσο η κυβέρνηση όσο και η αντιπολίτευση πρέπει επιτέλους να ξεκαθαρίσουν τη θέση τους. Πολύ σωστά διακηρύσσει ο Μ. Παπαγιαννάκης ότι «τό πρόβλημα ξένου κεφαλαίου είναι πολύ λιγότερο πρόβλημα του επίθετου «ξένο» και πολύ περισσότερο πρόβλημα αυτών που τό υποδέχονται, της γενικότερης στρατηγικής τους και των διαθέσεών τους απέναντί του, των αντικειμενικών δυνατοτήτων τους να δουλέψουν δυναμικά μ' αυτό»⁴².

6. Συγκεκριμένα και πάντα σε σχέση με τό ξένο κεφάλαιο: Τό ξανάγραψα: Υπάρχουν δυνατότητες και μέσα στην ΕΟΚ να άσκηθούν περιορισμοί στην περιφέρη επικείμενη (;) έφοδο του ξένου κεφαλαίου. Χρειάζεται όμως η δούληση, χρειάζεται και η μελέτη αυτών των δυνατοτήτων και των αυτών των προοπτικών. Άμεσα.

7. Οι υποχωρώσεις μας από την ένταξη στο *φορολογικό* τομέα (φόρος προστιθέμενης αξίας κλπ.) είναι τό καλύτερο παράδειγμα του πόσο μιά *εγκαιρη* ενημέρωση, ένας σωστός χειρισμός και μιά γενναία στάση μπορούν να ελαχιστοποιήσουν όλες τις αρνητικές επιπτώσεις και συγχρόνως να τονίσουν και τόν *εξυγιαντικό* χαρακτήρα και τη δυνατότητα μετατόπισης του φορολογικού βάρους σε πιο άπλες αλλά και αποτελεσματικές μορφές φορολογίας.

8. Άλλο κλασικό παράδειγμα όπου η ένταξη μπορεί να παίξει καταλυτικό ρόλο είναι τό ζήτημα των *αναπτυξιακών κινήτρων και ενισχύσεων*. Ο καταλυτικός δέ ρόλος θα προέλ-

41. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με τά στοιχεία της Διεθνούς Όργάνωσης Έργασίας (ILO, Yearbook of Labor Statistics, 1977) π.χ. οι μέσες ώριαίες αποδοχές στη Γαλλία τό 1976 ήταν μόλις 70% των αντιστοιχών της Δ. Γερμανίας και 47% των αντιστοιχών της Δανίας.

42. Παπαγιαννάκης, Μ. «Πιθανότατα η ΕΟΚ», *Σύγχρονα Θέματα* τεύχος 2 σελ. 37.

θαι όχι τόσο λόγω των υποχρεωτικών θεσμικών μεταβολών, αλλά κυρίως γιατί θά αναγκάσει όλους νά πάρουν θέση ξεκάθαρα καί συγκεκριμένη στό καιρίο ερώτημα τί είδους βιομηχανική ανάπτυξη θέλουμε καί τί δρόμους είμαστε διατεθειμένοι νά προτείνουμε.

9. Μέ την ίδια λογική ή προσχώρηση στην ΕΟΚ θά βοηθήσει θετικά στην περιφερειακή ανάπτυξη, αρκεί νά μελετηθούν στά πλαίσια ενός σοβαρού καί συντονισμένου προγραμματισμού οί προοπτικές κατά περιοχή καί οί δυνατότητες κρατικής παρέμβασης.

10. Τά ίδια προγράμματα, οί ίδιες μελέτες καί ή ίδια σοβαρότητα είναι απαραίτητα -άν μή τι άλλο γιά νά μεγιστοποιήσουμε τό χρηματικό όφελος από τό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης της ΕΟΚ. Προφανής φυσικά ή ανάγκη γιά συνεργασία καί συνένωση των προσπαθειών μας μέ τίς δυνάμεις εκείνες πού μέσα στην ΕΟΚ αποβλέπουν στή μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων καί γενικότερα στή θεμελίωση μιās άλλης Εύρώπης.

11. Έτσι καί μέ τό Κοινωνικό Ταμείο. 'Η μεγιστοποίηση των άμεσων καί έμμεσων όφελειών (χρηματικών μά καί κοινωνικών) προϋποθέτει έρευνα, τεκμηρίωση...

12. Καί στό γενικότερο θέμα της εργατικής καί κοινωνικής νομοθεσίας. 'Υπάρχουν περιθώρια ή ένταξη καί ή στενή σύνδεση μέ τά προχωρημένα κινήματα της Εύρώπης νά λειτουργήσει ιδιαίτερα θετικά. Όχι όμως αυτόματα.

13. Χρήσιμη -μέχρις ενός σημείου- ή κινδυνολογία γιά τά «φοβερά δεινά» πού θά άκολουθήσουν την έντατικοποίηση της γεωργίας καί την επόμενη, διαρθρωτική άνεργία, αλλά άμεση καί έπικαιρη ή ανάγκη μελέτης καί πάλης γύρω από τά εκπαιδευτικά καί κοινωνικά μέτρα πού -άν μή τί άλλο- θά περιορίσουν τίς άρνητικές συνέπειες του φαινομένου αυτού.

14. 'Η κινδυνολογία αλλά καί ή ίδια ανάγκη μέτρων παρουσιάζεται σέ σχέση καί μέ την άλλη δυνατή μορφή άνεργίας -αυτής πού θά έρθει σάν άποτέλεσμα της όρθολογικότερης κατανομής των πόρων κατά κλάδο. Τό θέμα όμως είναι θέμα-πληγή: Τεχνική παιδεία.

15. 'Από τά σοβαρότερα προβλήματα, τό πρόβλημα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Όπως αναφέρθηκε καί στό σχετικό κεφάλαιο οί δυσκολίες ύπάρχουν σάν άποτέλεσμα όχι βέβαια της ένταξης αλλά της σημερινής φάσης ανάπτυξης. Όχι βέβαια πώς τό μικρομεσαίο κεφάλαιο είναι πράγματι προορισμένο νά σήσει. Καί ή μέχρι σήμερα έμπειρία μας καί ή αντίστοιχη εικόνα άλλων χωρών δείχνουν ότι, αντίθετα, έχουμε σημαντικές δυνατότητες νά επιδιώσει, παράλληλα μέ τό μεγάλο κεφάλαιο (έγχώριο καί ξένο). 'Αρκεί φυσικά νά ύπάρχει ή κατάλληλη κρατική βοήθεια στον τομέα της χρηματοδότησης του άνοίγματος έξωτερικών άγορών, του έκσυγχρονισμού στί μηθόδους παραγωγής καί διοίκησης κλπ.

16. 'Ο ρόλος της Εύρωπαϊκής Τράπεζας 'Επενδύσεων κα των άλλων δανειοδοτικών μηχανισμών της ΕΟΚ, μπορεί νά αποδειχθεί ιδιαίτερα ευνόϊκός γιά το μέλλον της ύγιους μικρομεσαίας έλληνικής επιχείρησης. Καί πάλι όμως προϋπόθεση είναι ή όργάνωση της κατάλληλης ύποδομής πού θά προωθε καί θά διευκολύνει μέ κριτήρια όμως όχι αποκλειστικά «τραπέζικά».

17. Κοινός παρονομαστής όλων των παραπάνω είναι ότι τά περιθώρια γιά μεγιστοποίηση των -αναμφισβήτητα ύπαρκτών- όφελειών από την ένταξη καί γιά έλαχιστοποίηση των -έξισου αναμφισβήτητα ύπαρκτών- ζημιών ύπάρχουν κα είναι εύρύτατα. Γιά νά γίνει κάτι τέτοιο όμως χρειάζεται ενημέρωση καί διάλογος. Μακάρι αυτή νά είναι καί ή κατείληκτη πού τό κείμενο αυτό θά λειτουργήσει...

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Μηνιαία επίθεώρηση των έλληνικών καί ξένων οικονομικών καί πολιτικών εξελίξεων.

Διευθυντής: Εύάγγελος 'Ανδρουλιδάκης

Μέ τό επίλεκτο έπιτελείο της, ή Οικονομική Πορεία εξασφαλίζει στους άναγνώστες της τή δυνατότητα νά έχουν σαφή σφαιρική εικόνα των έλληνικών καί διεθνών οικονομικοπολιτικών εξελίξεων καί, έπομένως, νά είναι σέ θέση ν' άξιολογούν την καθημερινή είδησεολογία.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- "Άρθρα
- Ρεπορτάζ
- Βιβλιογραφίες
- Κριτικές
- Συνεντεύξεις
- Τά best-seller του μήνα
- Βιβλιογραφικό Δελτίο
- Κριτικογραφία

ΔΙΑΒΑΣΤΕ